

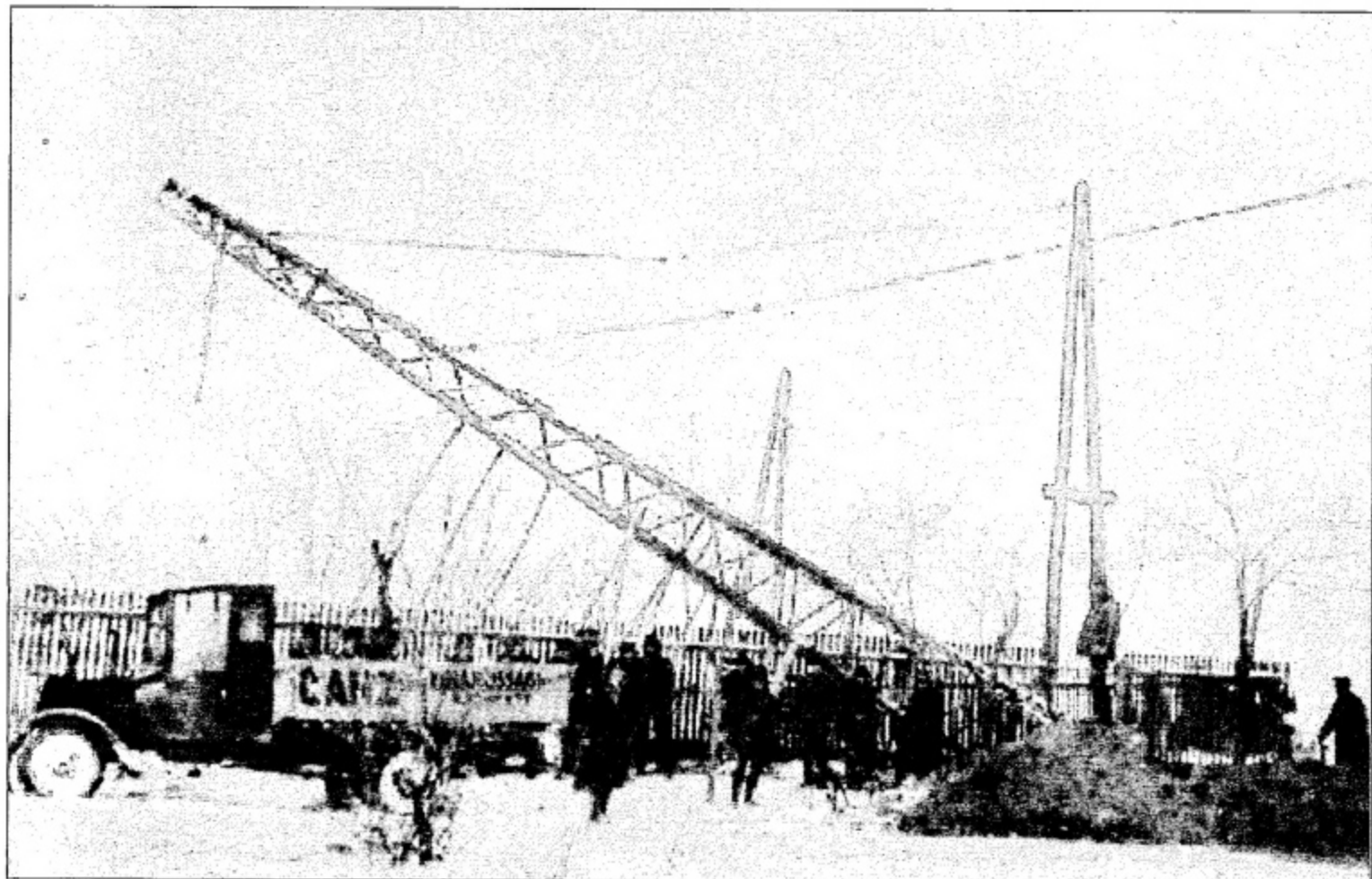
BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2002. február

- XIII. évfolyam 2. (136.) szám

Ára: 100 Ft

Vasoszlop-állítás Baján, a Szent György utcában 1927-ben

75 ÉVES A BAJAI ÁRAMSZOLGÁLTATÁS

– Gondolatok egy kiállítás kapcsán –

Baján, a mai Deák Ferenc utca és a Déri Miksa köz sarkán áll az a kétszintes késő barokk stílusú épület, melyet az emberek egyrészt Latinovits-kúriaként, másrészt DÉMÁSZ-székházként, de mindenképp a város egyik legszebb épületeként ismernek.

A XVIII. század végén a Latinovits család építette. Baja város törvényhatósági bizottsága 1926. évi márciusi közgyűlésén elhatározta az akkor már Sárdi-féle ingatlan megvételét. Itt nyert elhelyezést

a Városi Gáz- és Villamosüzemek. Ezzel a nagy jövő előtt álló közüzem megfelelő elhelyezést nyert, s jövedelméből biztosítottak látszott az épület fenntartása. Így a város megoldotta, hogy egyik legszebb épületének a sorsa megnyugtatóan rendeződjék.

A földszinti helyiségekben az üzem irodái kaptak helyet, az emeleten pedig polgármesteri lakást alakítottak ki.

A későbbiekben a Déri Miksa közben megvásárolták a Székely Leó-féle házat,

és Nagy András városi főmérnök kiváló tervei alapján 1940-41-ben egy kétszintes szárny kialakításával az épület elnyerte mai képét. A stílushű bővítés sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy sokan ma is egyidőben épültek velük az egész épületet. A kétszintes új szárny emeletén lett az igazgató és a főmérnök lakása, a földszinten irodahelyiségeket alakítottak ki.

A városatyák jól döntöttek 1926-ban, amikor az épület jövőbeni sorsát a Váro-

si Gáz- és Villamosüzemekre bízták. Bizonyítja, hogy jogutódja, a DÉMÁSZ Rt. 1996-ban fejezte be az épület teljes külső felújítását. Az elmúlt esztendőben belső terét is szemet gyönyörködtetően, a kor kívánalmainak megfelelően újvarázsoltta.

„Kapuján belépve hangulatos boltozott kapualjába érünk. A mindenütt fehér ajtók előkelő polgári ízt adnak” – olvashatjuk Rapcsányi Jakab 1934-ben kiadott város-monográfiájában. A 2002. évvel folytatva a bejáratától jobbra két egymásba nyíló helyiségben látható az az elmúlt esztendőben elkészült kis múzeum, melynek kiállítása Baja áramszolgáltatásának 75 évét reprezentálja. Az elődök előtt tisztelegve mutatja be azt a nagyívű fejlődést, mely a pillangóégős gázvilágítástól mind a mai napig tart. A kiállítás mérték-tartó és áttekinthető. Nagyon helyesen megtalálta a bemutatathatóság határát. Nem esik a „sokat markol, keveset fog” hibájába. Nem technikai bemutatót tart, hiszen ha ezt tenné, az épület valamennyi helyisége kevés lenne a mind korszerűbb eszközök bemutatására.

Mit tesz akkor? Okosan, lényegre törően válogatva, dokumentumok és néhány tárgy segítségével bemutatja azt a töretlen fejlődést, amit nagy-nagy erőfeszítések árán a vállalat összekovácsolódott műszaki és fizikai gárdájának áldozatos munkájával létrehozott. Felépítette azt a hálózatot, amelyen mintegy érrendszeren keresztül folyamatosan — ami sokszor nem is olyan egyszerű — juttatja el hozzánk az életünk természetes részévé vált villamos energiát, amiről sokszor akkor veszünk tudomást, amikor nincs. S talán nem is gondoljuk ilyenkor, hogy milyen sok embernek milyen emberfeletti munkája kell ahhoz, hogy újra kivilágosodjon a tévé képernyője, mialatt tombol a szél, villámfénytől világos az éjszaka, vagy jeges ágak szakadnak le, fák, egész nyiladékok dőlnek ki. És a szerelőknél sincs már egy négyzetcentiméternyi száraz ruha sem. És ők is, egy kis túlzással, de éppoly boldogok ott bent, amikor elégedetten nyugtázzuk mi ott bent, a jó meleg szobában, hogy már ismét látjuk egymást. Gondoljunk néha erre is.

Hiezl József műszaki igazgató szavai olvashatók az első falon:

„Kiállításunkat a bajai áramszolgáltatás és az áramszolgáltató 75 éves történetének szenteljük.

Emlékezve azokra, akik lehetővé tették, hogy ez a XX. századi energia eljusson városunkba és a környező településekre,

majd azokra, akik szinte az egész Duna-Tisza között fáradtságot nem ismerve üzemeltették a hálózatot.

A kiállítás anyagaiért és a visszaemlékezésekért külön köszönetet mondunk Horváth Iván első igazgatóknak és Petri Pál műszaki vezérigazgató-helyettesnek.

Szolgáljon ez az emlékgyűjtemény mindenki gazdagodására és a múlt megismerésével a jövő építésére.”

A szépen, áttekinthetően, elegánsan rendezett kiállításon a megvilágított fali tárlókban fényképek, térképek és más korabeli dokumentumok sorjázanak. Kézen fognak és végigvezetnek egy hosszú, 75 éves úton. Egy sikertörténet elevenedik meg.

XIX-XX. század fordulója. A város koncessziós szerződést köt 50 évre a Riedinger L. A. augusburgi céggel gázugyár és gázelosztó hálózat létesítésére, és az elsőbbségi jog hosszú időre megpecsételi a villamos energia felhasználását a városban.

Egy 1883-as tanácsülési jegyzőkönyv részlete: „... miután jelenleg nagy mozgalom van az iránt, hogy az utcák égi világítása gáz és petroleum helyett villanyfénnyel eszközöltessenek és mert Bécsben éppen villanyossági kiállítás látható, indítványba hozza, hogy tapasztalat kedviért a város polgármestere Bécsbe kiküldessék.”

Az igény megvan, de a gázszolgáltatásra kötött koncesszió ezt akadályozza.

A város 1913-ban pályázatot ír ki „elektromos áramot termelő telepnek és összes tartozékainak tervezésére, szállítására és megépítésére”. A beérkezett hét ajánlat közül a Ganz cég ajánlatát látják elfogadhatónak. Közbejön azonban a háború, majd a szerb megszállás.

1923-tól újra napirenden a téma. A tervek élére dr. Borbíró (Vojnits) Ferenc polgármester áll. Szakmailag Horváth Iván okl. gépészmérnökre támaszkodik.

A város 1923-ban megváltotta és saját kezelésébe vette a gázüzemet.

Távvezetékes energiaellátás irányában kezdték meg a tárgyalásokat. Az esztergom-szászvári Kőszénbánya Rt. mázaszászvári szénbányájától kapott ajánlatot versenyeztették a Magyar Királyi Komlói Kőszénbánya Hivatal ajánlatával. Végül is a közgyűlés 1925. szeptember 29-én ez utóbbi ajánlatot fogadta el. Ennek értelmében: a város saját költségén megépíti a Komló-Baja 35000 voltos távvezetékét 58 km hosszban a bajai letranszformáló állomással. A komló feltranszformáló állomás költségét a bányának kölcsön formájában biztosítja.

1926. április 20-án a városi közgyűlés új vállalatot alapított: Városi Gáz- és Villamosüzemek néven. Első igazgatójának Horváth Ivánt nevezte ki.

A távvezeték, a transzformátorállomás és az elosztóhálózat üzembe helyezésére 1927. február 13-án került sor. E nap tekinthető tehát Baja városban az áramszolgáltatás kezdetének, és Baja volt az első város, mely távvezetékes energiaellátásra rendelkezett be.

Mivel jelentős Speyer-féle dollárkölcson felvételével volt csak lehetséges mindezek megépítése, ezért a törlesztés súlyos terhet jelentett. Ezért mindenképpen bővíteni kellett a hálózatot, növelni a fogyasztók számát. A bányával kötött szerződés értelmében kötelezték a várost, hogy kötelezően átveszi a szerződött villamosenergia mennyiséget. Ugyanakkor a fogyasztás növekedésével a bánya csökkenti az egységárat.

Az egész napos feszültség alatt-tartás miatt csökkent a fogyasztás. A járható út a fogyasztás növelése volt. Ezért még ebben az évben Bátaszéket és Alsónyéket fogyasztási körzetükbe kapcsolták.

A következő esztendőben 15000 V-os távvezeték a Kalocsai Villamosági Rt-nek szállítottak energiát.

1934 telén négy hónap alatt Bács-Bodrog vármegye 14 községét villamosították. 120 km középfeszültségű és 212 km kisfeszültségű hálózatot építettek. Felhasználtak 9980 db faoszlopot, 26 vagon vezetőket, 52 000 db szigetelőt. Mindezt 72 munkanap alatt, 450 000 munkaórán és kb. 42 000 igásfuvar km felhasználásával. [Hiezl József]

Mindezt 1934 telén igáslófuvarral és nem mindenféle árokásó, önrakodó, terepjáró gépjárműcsodával.

1935-ben Bácsalmásra épült ki távvezeték. A Komló-Baja 35 000 V-os távvezetékkel szállított energia 1936-ban már Kalocsa, 17 baranyai, 3 tolnai és 25 bácskai községbe jutott el.

1936-ban 10 éves fennállásukkor már tarifacsökkentést vezethettek be.

1939. november 9. A vállalat nevét: Baja Város Közművei-re (BAVÁK) változtatták.

1949-ben államosították a vállalatot, és leválasztották a gázüzemet.

1951-ben Szeged regionális központtal létrehozzák a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalatot (DÉMÁSZ), melynek egyik üzemigazgatója lesz.

1992: DÉMÁSZ Rt. Állami vállalatból részvénytársaság.

1998: Megszűnt mint üzletigazgató-

ság és a DÉMÁSZ Rt. Bajai Főmérnöksége lett.

Külön tárlókban találjuk azokat a régi fényképeket, már-már muzeális készülékeket, tányéri műszereket, térképeket, okmányokat azokból a helységekből, ahol a Bajai Üzletigazgatóságnak 1998-ig kirendeltségei voltak. Így Kalocsáról, Bácsalmásról, Kiskunhalasról, Bácsbokodról, Kiskőrösről, Csátaljáról.

Sok fotó, kiadvány árulkodik a dolgozók munkán kívül együtt töltött óráiról. Sporteseményekről, kirándulásokról, nyugdíjas találkozókról. És még közel sem teljes a kép.

A kiállítás két emlékeztető eseménynek szentel külön teret.

Az egyik a Duna-híd 1944-es kétszeri bombázása (szeptember 17., 21.) és kétszeri felrobbantása (október 21., 22.), melyek percre pontos idejét Horváth Iván igazgató üzemi napló-beli bejegyzéseiből ismerjük.

És a műszaki bravúr, az a nevezetes faoszlopokból ácsolt 42 m magas „gúla”,

mellyel lehetővé vált az 510 m hosszúságú dunai átfeszítés. Kóczán Endre igazgató; Madaras Antal, Knézy Pál és Nagy András mérnökök; Pencz Ferenc és Pákolicz József ácsok és Bajza Lajos művezetésével végzett áldozatos munka eredménye: 1945. december 25-én újra megindult az állandó villamosenergia-szolgáltatás.

A másik az 1956-os dunai jeges árvíz. A küzdelmet a bajai áramszolgáltatás végül is megnyerte. Szépen szerkesztett, több kinagyított fényképfelvétel idézi fel azokat a napokat.

Ha végignéztük a 75 év történetét, akkor a következő helyiségben betekinthe-tünk egy korhűen berendezett irodába. Puritán környezet. A falon az eddig volt igazgatók, kirendeltségvezetők fényképei egy tablón összegyűjtve. Ha gondolatban visszamegyünk az időben jó néhány tíz évet, akár az íróasztal mögé képzelhetjük Horváth Iván vagy Kóczán Endre igazgatókat, netán Péch Endre főmérnököt, s ha valamit nem értettünk, nyugodtan megkérdezhetjük őket.

A kiállítást Hiezl József műszaki igazgató tervezte. A szakmai anyag összeállításában Budai József, a Bajai Üzletigazgatóság nyugalmazott főmérnöke és Rácz Fodor Mihály, a Kiskunhalasi Kirendeltség nyugalmazott vezetője voltak a segítségére.

Külön említendő Joó Anna kommunikációs munkatárs (Szeged) munkája.

Köszönet illeti Merk Zsuzsa múzeumigazgatót (Baja, Türr István Múzeum) az önzetlen segítségért.

Bútor és installáció: Kabdebó Péter (MS Lakberendezési Stúdió Kft., Baja).

A régi eszközöket a démászos dolgozók gyűjtötték össze.

A kiállítást dr. Tóth István történész (Szeged, Móra Ferenc Múzeum) rendezte.

Kivitelezés: Szimmetria T + T (Szeged)

A kiállítás Petri Pál nyugalmazott műszaki vezérigazgató-helyettes megnyitója (2002. február 13-án 11 óra) után a nagyközönség előtt is munkaidőben nyitva áll; Baja, Deák Ferenc u. 3.

Bálint Attila

VOLT EGYSZER EGY „OLAJKÚT” BAJA VÁROSÁBAN ...

Bevezetés

E meghökkentő cím nem mesejátékot takar. Valóban történt kísérlet kőolaj (földgáz), és hévíz fakasztására Baján egykoron a Szentháromság tér szomszédságában — azonban ez az esemény ma már sok vonatkozásban meseszerűnek tűnik. Mindaz, ami történt, már jórészt történelem és egyben a magyar szénhidrogén-kutatás hőskorának egy szelete máig ható tanulságokkal. Olyan tanulságokkal, amelyeket végzetes lenne szem elől téveszteni, ha újabb nagy-fúrás mélyítésére ösztökélne bennünket a szükség, tekintet nélkül arra, hogy a szénhidrogén vagy hévíz célzatú.

A XX. század többek közt a motorizáció évszázada volt, amely már az I. világháború kezdetekor, majd azt követően máig hatványozott „kőolaj éhség”-et hozott magával. Minden ország a saját földjén (gyarmatain, vagy külföldi koncessziós területeken) lázasan kutatott a becses ásványkincs után. Elszegényedett, összezsugoro-

dott hazánkban sem történt ez másképpen. Tőke hiányában azonban nem magyar, hanem külföldi cégek vagy vegyes tőkéjű hazai vállalkozások mozogtak ezen a piacon, ám kutató tevékenységük vajmi kevés eredményt mutatott fel. Ennek oka nem a szakértelem hiányában, hanem a hazai medence területek mélyének geológiai ismeretlenségében keresendő. Az első eredmények csak akkor jelentkeztek, amikor az egyébként világszínvonalú hazai geofizikai kutatások eredményeit módszeresen hasznosítani kezdték a szénhidrogén-kutatásban (Dél-Zala, 1938, MAORT = Magyar-Amerikai Olajipari Rt.).

Hogyan történt nálunk egy kőolajkutató-fúrás helykijelölése a „hőskorban”?

Kutatófúrás tervezéséhez a szakemberek felhasználták az akkor még igen nagyléptékű (azaz: több km-es hálósűrűségű) gravitációs és földmágneses mérési adatrendszert, valamint a hasonló földtani felépíté-

sű, már akkor is híres analóg külföldi lelőhelyek ismeretét. Böck Hugó világhírű magyar geológus, az iráni kőolajkincs megtalálója az I. világháború utáni években ismerte fel az Iráni medence és a Pannóniai medence nagyfokú geológiai hasonlóságát és innen eredt a hazai (és az itt dolgozó külföldi) szakemberek felfokozott várakozása és úgyszólván az önhittség háttérát súroló magabiztossága a magyar kőolaj felkutatásában. Szerintük az olajbőség biztos, csak meg kell találni azt!

A hasonló külföldi medencékben már korábban felismerték azt is, hogy a kőolaj és földgáztelepek általában a medencék mélyén, fiatal üledéktömegekkel eltemetett hegynyulatok felett fejlődtek ki, és e területeket markáns gravitációs maximumok jellemzik. Éppen ezért ezeket az elborított hegynyulatokat keresték a kutatók a magyar medencékben is, abban reménykedve, hogy a szénhidrogén-telepek nálunk is hasonló módon kifejlődtek. A mi ritka hálójú gravitációs méréseink ugyancsak ki-

mutatták a maximumok helyét a Magyar Medencében (mélységét nem, mert a gravitációs kutató módszer ezt nem képes megállapítani), tehát elvileg megvolt a geofizikai alap a szénhidrogén-kutatás tervezéséhez. A túlzottan ritka mérési háló miatt azonban csak nagy szerencsével volt kijelölhető a megfelelő fűrési hely. Nos, az akkori idők magyarországi kutatói híján voltak az efféle szerencsének, ugyanis a Dunántúl különböző részein egymás után három sikertelen fúrás mélyítették le. Ez azonban nem szegte kutatási kedvüket, és így került sor a bajai fúrás telepítésére, amely a negyedik sikertelen próbálkozás volt, és ez a fiaskó legalább 12 évig szüneteltette a komolyabb fűrások szénhidrogén-kutatást Magyarországon. (Tartozunk az igazságnak azzal a megállapítással, hogy Baja környékén a mai ismereteink szerint nem is lett volna lehetőség szénhidrogén-telepek feltárására, mert azok hiányoznak. A földtani felépítés nem kedvezett ezek kialakulásának. Budafapusztán, Dél-Zalában viszont a sikertelen mélyfúrás után egy évtized elteltével, Eötvös-inga segítségével mai igény szerint is kiváló geofizikai felvétel történt. Az ezen alapuló újabb fúrás már eredményt hozott, és ez egyben a híres- zalai- „olajos- sztori nyitányát” szolgáltatta. Az előbbieken vázolt földtani koncepció Zalában tehát sikert hozott.)

Sajnos, hasonlóan sok más régi mélyfúráshoz, a bajai szénhidrogénkutató fúrás telepítését megelőző tervező munka dokumentumai, sőt a lemélyített fúrás részletes dokumentációs anyaga sem lelhető ma már meg. Mindössze némi egykorú feljegyzés található az Országos Geológiai Adattárban (Magyar Geológiai Szolgálat, Budapest, Stefánia út 14.), amely elsősorban az átfúrt rétegek vázlatos leírását tartalmazza (lásd: később); az előzményeiről nem szól. A nyomtatott magyar geológiai szakirodalom sem foglalkozott érdemben a fúrás eredményeivel vagy eredménytelenségével. Az ún. „sikertelen” (értsd: meddő) fúrásoknak abban az időben általában ez volt a sorsa, és a bajai fúrás kétszeresen is eredménytelennek bizonyult. Sem szénhidrogént, sem pedig hévizet nem adott, bár az utóbbiról máig más hiedelmek forognak a város közvéleményében.

A meglevő kevés „szakdokumentum” tartalma és a közhiedelem közt a hévíz megítélésében tehát éles különbség van. Tehető-e valami annak érdekében, hogy többet tudjunk meg a fúrás lemélyítése közben történt eseményekről? Igen, tehe-

től! Sajnos a mélyfúrással közvetlen szakmai kapcsolatban állott szakemberek közül ma már senki sem él, és az sem valószínű, hogy valamelyik külföldi (angliai) vagy hazai levéltárból újabb dokumentumok kerüljenek elő. Mindazonáltal nem lenne haszontalan a Bajai- és az Országos Levéltár 1924-1925. évi anyagait ilyen szempontból áttekinteni. Maradnak tehát utolsó lehetőségként azok a nem hivatalos és főleg nem szakszerű „hírfoszlányok”, amelyek szóbeszéd gyanánt a lakosság körében máig terjengnek, továbbá a korabeli sajtótermékekben közzétett hírek. Meggyőződésem, hogy mindezek összegyűjtésével és szakmai oldalú kritikai elemzésével, a fúrásnál 75 évvel ezelőtt történekről a valósághoz közeli képet kaphatunk. A továbbiakban lássuk azt, hogy mi hámozható ki a helyi lapok 1924-25. évi, fúrással kapcsolatos tudósításaiból!

Széll Péter polgármester úr felkérésére Merk Zsuzsa, a Türr István Múzeum igazgatója végezte el a fúrás telepítésével, mélyítésével foglalkozó cikkek kigyűjtését és elemzésre-kész állapotba hozását. Mindezek geológiai szempontú értelmezését jómagam hajtottam végre. A két felhasznált napilap a Független Magyarország és a Bajai Újság volt. E cikkekből szívszorító módon kiütközik az a várakozás, hogy a Trianon sokkjából alig eszmélt városban történjék végre valami. E két napilap 36 tudósításban számolt be a fúrás telepítéséről a felszámolásig történt eseményekről. Mindezek becses helytörténeti dokumentumok, azonban jórésztük egyben értékes földtani és műszaki feljegyzés is, amelyeket az alábbiak szerint értelmeztem:

Miről is szólnak valójában az egykori tudósítások?

A kutatófúrás telepítésének krónikája a Független Magyarország 1924. október 23-i számában megjelent cikkel kezdődik. Feltehetően már korábban is jelentek meg tudósítások a tervezett kutatómunkáról, azonban e lapszám közli először a kifizetés, a felvonulás tényét, a fúrótorony és a gépek felszerelésének, a kiszolgáló épületek, létesítmények, utak elkészítésének eseményeit. Itt jelenik meg először a bajai polgárok várakozását annyira felkorbácsoló, ominózus nyilatkozat a mélyfúrás irányítóitól, mely szerint.... „Szakörökben biztosra veszik, hogy alapos eredményeket érnek el, vagy földgáz, vagy petróleum kitermelése szempontjából.” Íme a szakmai önhittség egyik legkirívóbb megnyilvánulása a magyar olajkutatás hőskorából, ami-

nek mind a sajtó, mindpedig a lakosság felelt! Ilyen kijelentést ma sem enged meg magának egyetlen szakember sem, pedig egy fúrás telepítéséhez manapság sokkal több és alaposabb tudományos anyag áll rendelkezésre.

Babay József újságíró, a Független Magyarország 1924. november 8-i számában hosszú cikkben számolt be arról, hogy a fúróberendezés november 5-én este készen állott a mélyítés megkezdésére, és az éjszaka folyamán az valóban meg is kezdődött. A cikk korrektül megjegyzi: „Ha szerencsével jár és eredményt érnek el, úgy beláthatatlan gazdasági fellendülés előtt áll ez a végmenti város, ha földgázra, ha olajra akadnak egyaránt.” A mélyítés megkezdésekor 36 óra alatt 40 m mélységbe jutottak és agyagrétegeket harántoltak, amelyhez aligha volt megfelelő a fűrési technológiájuk, ezért lassú volt az előrehaladás. Ennek tükrében indokolt volt az óvatosság, hogy 4 hónap alatt érik el a kritikus 800 m-es mélységet (és nem korábban), ahol a szénhidrogén telepek meglétét remélték. Az újságcikkek a földtani rétegsorról, amelyen a fúró áthatott, a fúrás műszaki személyzetétől értesülve ugyancsak informálni igyekeztek. Természetesen ennek szakszerűsége sok kívánnivalót hagy maga után, azonban mégiscsak elfogadható rétegtani-közettani háttérrel adott a mélységi víz-perspektívák vázlatos megítéléséhez.

Későbbben - november vége felé - a fűrési előrehaladás megjavult, így 2-3 hónap alatt vélték elérhetőnek a vezetők az előirányzott 800 m-es mélységet. November 29-én 120 m mélységben haladt a fúró. A cikk megemlíti, hogy a bajai fúrás már az egész ország figyelmének középpontjában áll! Az újságíró komoly pénzügyi háttéremelést is közöl, és a kormány pozitív magatartását dicséri, amely 3 évvel meghosszabbította a hazai olajkutatási opciót, látva az angolok további befektetési hajlandóságát a szénhidrogén-kutatásba. (Bár ekkor már három, igen drága meddő lyukat fúrtak Magyarországon.) A cégszerkezetet is átalakították eközben, és most már a magyar kormány (a Kincstár) is részt vállalt a kutatási költségekből kb. egyharmad arányban. A cikk azt is megemlíti, hogy az angol geológiai elmélet és várakozás, amelyet néhány magyar geológus is oszt a magyar föld szénhidrogén gazdagságáról, eddig nem igazolódott.

A Független Magyarország 1924. december 10-i száma közli, hogy a fúrás földgázra bukkant. „A 406 mm átmérőjű csökolonc tisztításakor feltörő víztömeg

színén megjelentek az egyenletes erővel bugyborékoló földgázkiömlések". A vizsgálat megállapította, hogy a 220 méter mélységű rétegből előtört a földgáz. Bár ez inkább csak gáznymnak számít, az egész országban szenzáció erejével ható eredménynek ítélték. Ezután a szakemberek még biztosabban nyilatkoztak arról, hogy 800 m-ben nagy gáz- vagy olajleltre bukhatnak. Ne tévesszen meg senkit a „feltörő víztömegekről” tett megjegyzés! Itt ugyanis nem a rétegekből kiáramló és felszínre jutó mélységi vízről van szó, hanem a bélés-csőben lerakódott üledék kiöblítésére, külszínről, szivattyúk által lenyomott öblítő iszapról, öblítővízről (Sugovica vízről), amely természetesen a lyuk száján feltörő vízként jelenik meg, miután feladatot teljesítette, és ez megtévesztheti a laikus szemlélőt.

A fúrás 1924. december 28-án már 320 m mélységben járt, és akadálytalanul haladt előre. A Bajai Újság 1925. január 31-i száma már arról tudósít, hogy túlhaladták az 500 m méter mélységet. Újabb gáz- vagy olajleltre nem bukkantak, ezért a szakemberek (nyilván az átfúrt rétegsor ismeretében) úgy nyilatkoztak, hogy a kilátások már nem biztatók. „A geofizikusok 600 méter mélységben mondták valószínűnek a földgáz létezését... Állítólag, ha 600 méter mélységben sem jelentkeznék földgáz, akkor a Pandúr-szigeti telepet leszerelnék és Szentistvánon kezdenének újabb kutatásokat”. Itt találkozunk az első olyan nyilatkozattal (amelynek hiteles forrását a cikk nem jelölte meg), mely szerint „Ha eredmény nem is lenne, városunknak mégis jutna melegvízforrás, melyet fürdő céljaira lehet kihasználni”.

Amikor a fúrás az 1000 m mélységet is túlhaladta, és a 220 m-nél jelentkezett csekély gázbeáramlásokon kívül egyebet már nem tárt fel, megindultak a suttogások várososszerte, és ezt a telepítéssel egyet nem értő szakemberek csak tovább szították. A Bajai Újság 1925. március 25-i száma közli, hogy a kutatók feladtak minden reményt, mert „rossz helyen kezdték a fúrást”. Egyes (főleg helyi) szakemberek arra hivatkoztak, hogy a Sugovica vonalában a Pandúr-sziget levetődött, és a fúrás a törésvonalnál nem is tárhat fel olajat vagy gázt, mert az ilyen geológiai helyzetben ezek már rég elszivárogtak, ha egyáltalán voltak.

Az 1925. jún. 13-i *Független Magyarország* 2. oldalán levő cikk geológusok véleményét idézi (az eddigi lapszámokban nem szerepelnek geológusok véleményei). „Már számos geológus járt Baján a fúrás

megkezdése óta, akik vizsgálatot, méréseket eszközöltek a fúrás folyamán, akiknek egyöntetű véleménye alapján gáznak kell lenni, mert még nem akadtak vízre a fúrás folyamán, ami kétségtelenné teszi, hogy van gáz, vagy nyersolaj”. Túl azon, hogy a gázra, vagy olajra vonatkozó előrejelzés módja enyhén szólva talányos (valószínű, hogy az újságíró valamit félreértett), a mélységi víz hiányára vonatkozó megjegyzést komolyan kell venni, mert kétségtelen, hogy az 1300 m feletti rétegsorban nem észleltek semmi olyan jelet, amely jelentősebb mélységi vízkészletre utalna!

1335 m mélységben a fúrás még mindig „pannon sárga márgát” fúrt. A geológusok ekkor már csak e rétegek alatti miocén (szarmata) rétegek esetleges gáz- vagy kőolajtartalmában bíztak, amit 1600 m mélységben véltek megtalálni! Sajnos azonban a fúrótorony teherbíró képessége és a fúrólyuk kis átmérője nem tette lehetővé az ilyen nagy mélységbe való lehatolást, így a fúrást 1369,28 m mélységben 1925. júl. 10-én kényszerűen befejezték.

Ezek után a lap tudósításokból csak két megjegyzés érdemel figyelmet. Az egyik: „A fúrásnál átütötték az úgynevezett pontusi rétegeket és a fúrás felhagyása előtt egy kavicsos réteget fúrtak meg, melyben az eddigi tapasztalatok szerint meg kellett volna lenni az olajat vagy a földgázt magát is”. Azonban egyik sem jelentkezett, de arról sincs említés, hogy termálvíz jött volna. Ennek ellenére a víz esetleges jelenlétét nem lehet elvetni az egykori rétegvizsgálat módszerének ismerete nélkül. A másik megjegyzés szerint „péntek óta a csövek kiemelése van folyamatban és a fúróüzem teljes leépítése 2 hónapot fog igénybe venni”. Tehát a fúrólyukba lebecsátott sok száz méter bélés-csővet kimentették, és feltehetően csak az erősen becementezett kezdő csőszakot, az ún. vezércső maradt a lyukban, amely legalább fél- vagy egy méterre a talajszint fölé magasodott és sokáig (sok évig) a helyszínen maradhatott.

E két megjegyzés azért lényeges, mert vízföldtani oldalról reménykeltő lehet, másrészt hiedelmeket oszlat. 1330 m-től a fúrás talpáig megfúrt durvaszemcsés kőzetek az itteni ismeretlen medencealjzatra több száz méter vastagságban települő, egyéb helyeken nem ritkán víztartalmú (vízleadásra képes) rétegsorozatot alkotnak, és itt e rétegeknek csak a legfelsőbb szakaszát fúrták meg, a többi nem. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy Baja környékén 25 km sugarú körben mélyült (főleg szénhidrogén) kutató fúrásokban ugyanezek a képződmények nem tűntek ki

vízadó képességükkel, sőt csak jelentéktelen mennyiségű erősen sós, olajnyomos vizet lehetett belőlük „kicsiholni”.

A Bajai Újság utolsó (1925. júl. 16-i) tudósítása megjegyzi, hogy a végső leállás után napok óta „a csövek kiemelése van folyamatban”. Ezt azt jelenti, hogy ha manapság valami különös szerencsével meg is találnák az egykori fúrólyukat (amit felszínen ma már semmi sem jelez), az műszaki értelemben használhatatlan a bélés-csővezés megszüntetése miatt. A lyuk a csővezés kihúzása után valószínűleg összezárult. A vezércsövet, amelyet ilyen nagy fúrásnál mindig szilárdan betonba foglalnak, meg szokták hagyni a felszínből 0,5-1 m magasan kiálló csonkként, sapkával lezárva, vagy lehegesztve, minthogy az jó geodéziai alappontként használható. Szerencsés esetben e fúráspontra is felhasználták ilyen módon (erről a földmérők tudnának nyilatkozni).

Az egykorú helyi lapok tudósításainak begyűjtése még egy harmadik haszonnal is járt. A maga módján felhívta a figyelmet a pandúr-szigeti és a városi területek geológiai különbségére. Ezt a különbséget több, azóta mélyült fúrás is megerősítette, azonban máig nem történt meg ennek valószínű felmérése és geológiai-hidrogeológiai elemzése-értelmezése, főleg nem a mélyzónákra vonatkozóan.

Ellentmondás a „szájhagyomány” és a tudósítások közt

Érdekes módon éles különbség van a sajtótudósítások tartalma és a bajai lakosság körében szájhagyományként terjedő hírek tartalma közt a pandúr-szigeti fúrás termálvíz szolgáltatásával kapcsolatban. Ez azért van így, mert a lakosság a kutatásban szereplő terveket, várakozásokat az országban általában mindenütt készpénznek veszi, és biztosan teljesülőnek tekinti. A szájhagyomány nagyon gyakran a megvalósulatlan álmokat elért eredményként őrzi meg, különösen akkor, ha több generáció adja át azt egymásnak. Ma már sajnos kevesen élnek azok közül, akik közvetlen tanúi voltak a mélyfúrás eseményeknek; ha élnek is, az események csak gyerekkori emlékként élhetnek bennük. Sokkal többen vannak azonban olyanok, akik egykori szemtanúk elbeszélését őrzik emlékezetükben. A kiszínezettség, szakszerűtlenség és a sok valótlanság ellenére néhány olyan racionális mag van azonban ezekben az elbeszélésekben, amelyeket el kell fogadni, mert nem lehetett akkor azokat másként látni. Ilyen pl.

saját élményem 1945 tavaszáról, amikor Fuderer László, Ferenc-csatornai felvi-gyázó mesélt nagyapámnak a pandúr-szi-geti fúrással kapcsolatos egykori tapasztalatairól. Mint feszülten figyelő kis gimnazista, jól megőriztem a mondottakat az emlékezetemben. Eszerint:

„A kútból a fúrás mélyítése közben többször meleg vizet szivattyúztak, és egyszer magától annyi víz tört fel, ami előntötte a környéket. A feltörő vizet elfojtották. Az angolok felajánlották a városnak megvétele a kutat kb. 1 millió pengőnek megfelelő koronáért. A városnak azonban az nem kellett, így az angolok a kutat berobbantották!”

Érdekes módon a *melegvíz feltörést és a fúrás környékének elöntését már 30 évvel ezelőtt sok idős bajai lakostól hallottam, akik egybehangzóan ezt állították, és ez a vélemény ma is makacsul tartja magát. Ugyanakkor a korabeli lapokban még csak említés sem történik minderről.*

Nem lehet kétséges, hogy a jelenséget sokan látták, és ez valóban meg is történt. Viszont azt is biztosra vehetjük, hogy valós hévízfeltörés esetén az eddig is oly szorgalmas és lelkiismeretes újságírók az eseményről tudósítottak volna. Jó kapcsolatuk volt a mélyfúró berendezés vezetőivel és munkásaival, és ezáltal minden lényeges lépésről, eseményről jól értesültek. A sokak által látott „forró víz feltörés” véleményem szerint nem geológiai jelenség volt, hanem fúrástechnikai baleset, amely a mai, hasonló fúrásoknál sem ritka. Sok év tapasztalata mutatja, hogy az ilyen közjátékot a külső, hozzá nem értő szemlélő biztosan helytelenül értelmezi. Az újságíróknak bizonyára megmagyarázták, hogy ez az esemény nem hírértékű, így nem is született tudósítás róla. A hiba talán ott történt, hogy a köztudatban eluralkodott téves hírre nem reagáltak azok, akik eloszlathatták volna azt. Így a mai napig fennmaradt, sőt, időnként felerősödött. Pedig még 75 év után is lehet ésszerű magyarázatot adni a látszólagos hévíz feltörésre. Ez azonban nem érthető meg bizonyos minimális fúrástechnológiai alapismeret nélkül, ami az alábbi négy pontban foglalható össze:

- A fúrólyuk mélyítése közben a „véső” által termelt kőzettörmeléket a lyukból öblítő iszappal (ritkábban tiszta vízzel) öblítik ki. A fúróiszapot (öblítővizet) nagyteljesítményű szivattyú nyomja le a fúrólyuk talpára. Nagymélységű lyuknál ez igen nagy nyomással történik.
- A fúrólyuk talpa és a felszín közt ugyanazt az öblítőiszapot (öblítővizet) kering-

tetik, miközben a felszínen újra és újra megszabadítják azt a felhozott kőzettörmeléktől.

- A nagymélységű lyukban a geotermikus hő (a Föld belső melege) a cirkuláló öblítőiszapot (öblítővizet) felmelegíti akár olyan hőmérsékletre, hogy az a felszínen gőzölni fog (különösen hideg időben) és termálvíz benyomását kelti.
- Ha az öblítő rendszer valamilyen műszaki hiba folytán eldugul, a benne fellépő hirtelen és igen nagymérvű nyomásnövekedés a szivattyútömlőt leszakítja az öblítőfejről (a fúrórudazathoz való csatlakoztatást szolgáló eszközeiről) és ezáltal a nagy belső nyomású iszap (öblítővíz) nagy része a szabaddá vált fúrórudazatból visszaáramlik a felszínre és így eláraszthatja a fúróberendezés szűkebb környékét. A rudazaton át vastag sugárban kilövellő forró iszap (öblítővíz) a hozzá nem értő szemlélőben még inkább a felszökő (artézi) hévíz képzetét kelti.

Ez a kis „iszaptechnológiai lecke” akár önmagában feleletet adhat arra a kérdésre, hogy miért árasztotta el a kiáramló víz (öblítőiszap) a fúrás közvetlen környékét. Megmagyarázza azt is, hogy miért a gőzölögés, végezetül érthetővé teszi a napilapok hallgatását az esetről, mint nem hírértékű eseményről.

A fúrás által átfúrt rétegsorról

Mint már említettem, részletes rétegtani leírás nem készült a fúrásról, vagy ha készült is, az ma már nem található meg. A legrégebbi, hitelesnek látszó vázlatos rétegsor az Országos Földtani Adattárban található (Budapest, Stefánia út 14.), amely az 1929. okt. 30-i dátumot viseli. Sajnos, nem derül ki belőle, hogy ki állította össze, és az sem, hogy ez egy korábban készült leírás kivonata-e, vagy maga az elsődleges dokumentum.

Az Országos Földtani Adattárban található leírásán kívül a Bács-Kiskun Megyei Vízműveknél, a MOL-nál ugyancsak található vázlatos rétegsorok, melyek kisebb-nagyobb mértékben különböznek az előbitől, sőt olyan is akad, amely a fúrólyuk végső mélységét 22 m-rel mélyebben adja meg, mint a legrégebbi dokumentum. A Bányászati és Kohászati Lapok 1937. és 1939. évi számaiban (157-169, ill. 387-392. oldalain, valamint az 161. oldalán) található adat a rétegsorra. Foglalkozik vele még a „Kőolajkutatás és Feltárás Módszerei Magyarországon” (Budapest, 1957) című könyv, továbbá a „Magyarázó Ma-

gyarország 1:300.000-es Földtani Térképéhez” (MÁFI, 1958), valamint a „Vázlatok és Tanulmányok Magyarország Vízföldtani Atlaszához” (1962) című munka is. Sajnos különbségek, sőt ellentmondások is vannak az adatok közt, és nem állapítható meg ma már, hogy melyik rétegsor felel meg a valóságnak. Néhány ezek közül:

Országos Földtani Adattár (1929. okt. 30.)

0,00-1255,00 m	agyag, agyagos homok, homokos anyag váltakozás
1255,00-1330,00 m	márga, benne 1264,35 m-ben pannóniai kagylóhéj töredékek
1330,00-1359,20 m	durva homokkő – márga váltakozás
1359,20-1369,30 m	konglomerátum Orbitoidea héjakkal; mediterrán korú.

A fúrásban nyomokban 222,40 m és 585,00 m mélységben gázbeáramlás volt.

Víz: 222,40 m-ből igen csekély mennyiségben jelentkezett.

Megjegyzés: a rétegsor leírás az eredeti anyagban ennél bővebb, helyhiány miatt azonban annak csak rövidített változatát közlöm.

Országos Földtani Adattár, BKKM Vízmű, MOL

Jaskó Sándor geológus által összeállított rétegsor Papp Simonra hivatkozva (dátum nincs, véleményem szerint nem lehet régebbi 1948-nál.)

0,00-31,10 m	holocén-pleisztocén Duna hordalék (agyag, homok, kavics)
31,10-437,00 m	felső pannóniai agyag, homok, lignit
437,00-1313,00 m	alsó pannóniai homok, agyagmárga
1313,00-1356,00 m	középső miocén agyagmárga, mészkő
1356,00-1392,00 m	paleozóikum(?) kvarcit

Láthatóan a rétegsor, annak különösen alsó része végtelenül különbözik az 1929-es évitől, ráadásul állást foglal amellett, hogy a fúrás elérte a medence alját, ami szerintük idős kristályos pala.

A *Bányászati Kohászati Lapokban* (21. füzet, 1937) Schmidt E. Róbert által közölt rétegsor:

0,00-90,00 m	holocén-pleisztocén Duna hordalék
90,00-300,00 m	levantei homok- agyag
300,00-1250,00 m	pannóniai agyag, ho- mok
1250,00-1316,00 m	szarmata márga, mészkö
1316,00-1369,20 m	tortonai konglomerá- tum

Megjegyzés: sem földgázt, sem kőolajat nem tárt fel.

A rétegsorokban jelentkező különbség nehéz feladat elé állítja a kutatókat akkor, amikor ezt a fúrást támpont gyanánt kívánják felhasználni újabb mélyfúrás(ok) tervezéséhez. Döntő jelentősége van annak ugyanis, hogy ez a fúrás tényleg elérte-e a medencealjzatot (és az kvarcit-e avagy más kőzet), vagy pedig leállt a medence-üledékekben. Végezetül azt is meg kell állapítani, hogy a vázolt rétegsorok eléggé különböznek nemcsak egymástól, hanem az egykorú bajai lapokban közölt rétegtani adatoktól is. Lyukgeofizikai mé-

rések abban az időben még aligha történtek, így csak csekély reményünk van a rétegsorok pontosítására.

Történhetek-e a fúrásban hévíz fakasztási kísérletek?

A laptudósításokból kiderül, hogy kifejezetten termásvíz szolgáltató képességre nem vizsgálták meg a lyukat. A vízre vonatkozó kevés adat a 220 m körül jelentkezett gázbeáramlás megvizsgálása kapcsán született. Eredménye: csekély vízbeáramlás az ugyancsak kevés gázzal együtt. A vízhozam pontosabb nagyságáról és a víz hőfokáról megemlékezés sehol sem történik. A Szentháromság téri (1899 évi) artézi kút tanúsága szerint ez aligha haladhatta meg az 50 l/perc-et és hőfoka biztosan 20°C alatt maradt.

Az Országos Földtani Adattár 1929 évi dokumentációs anyaga 585,00 m mélységből is említ gázbeáramlást, amelyről sem a napilapokban, sem más dokumentumokban nem történik említés. Hasonlóan az előbbi kis gáz- és vízhozamú ré-

teghez, számottevő vízbeáramlás itt sem történhetett.

Mint hogy a rétegsor alsó, közel 800 m vastagságú szakasza még nyomokban sem tartalmaz gázt, ha kutatási koncepciójuk szerint dolgoztak, aligha történt kísérlet arra, hogy vízadó képességét megvizsgálják. A napilapokban közölt, időpontokkal is megjelölt technikai műveletek közt az időigényes hidrogeológiai vizsgálatok el sem értek volna. Továbbá nem valószínű, hogy ilyen vizsgálatok többletköltségét a Szindikátus önként vállalta volna. Baja városa pedig ilyen, pénzzel alátámasztott kívánsággal nem állt elő. Ha ez megtörtént volna, azt a helyi lapok bizonyára szalagcímeiben kürtölték volna szét! Ehelyett a lapok azt közölték, hogy a mélyítési tevékenység befejeztével a lyuk bélésű rendszerét gyorsan kimentették, a gépeket leszerelték, és a társaság a fúróberendezésével egyetemben csendben elvonult, máig kétségek közt hagyva Baja város közönységét.

Dr. Szederkényi Tibor

A TÉLI HADJÁRAT

Magyarországot beborította a sötét, kemény, reménytelen tél. 1848 márciusának lobogása — bár szűk év sem telt el azóta — valószínűtlen, távoli emlékké fakult. A győztes őszi csatáknak, Pákozdnak és Ozorának a mítosza rég szertefoszlott. A diadalmasan előrenyomuló Windischgrätz tábornagy bevonul Pest-Budára, és a kormány Debrecenbe menekül. Az országgyűlés is áttelepül a kálvinista Rómába, ám a honatyák lassú gyülekezése nem mutat a magyar függetlenség jövőjébe vetett rendíthetetlen bizalomra.

A lelkeket még az ősztön szörnyű hír döbbsentette meg. Széchenyi fényes szellemét elhomályosítja a téboly. Mivel a reformkor tündöklő álmait ő idézte meg, mardossa az önvád. Önmarcangoló lélekkel vállal magára minden vélt vagy valódi botlást és hibát. Az ő jószándékú kezdeményezése vezetett a szörnyű összecsapáshoz, ő borította vérzivatarba nemzetét. Bezárul mögötte a döblingi elmegyógyintézet kapuja, hogy magányosan viaskodjék lelke sötét démonaival.

Mindössze egyetlen sereg maradt, mely

negyedéves folytonos harc után is veretlenül siklott ki Windischgrätz herceg kezei közül. Az állítás paradoxonnak látszik, ám lényegében igaz. A VII. (feldunai) hadtest — arról van most szó — a dunántúli visszavonulás során minden összecsapás után az ellenfélnek engedi át a csatateret. Ám Görgey mindig csekély veszteség árán vonja ki csapatait a küzdelemből. A vasakarátú, kemény tábornokból nem hiányzik a kezdeményező és küzdő szellem. Azonban jól képzett katona és kiváló képességű hadvezér. A gyengén kiképzett, gyakorlatlan és rosszul felszerelt honvédsereg még alkalmatlan a minden tekintetben fölényben lévő császári haddal való megmérkőzésre. A tábornok azonban szívós, türelmes, kitartó alkat. Tűri a balsors kudarcait és öklözéseit, mert tudja, hogy elérkezik még az ő órája.

Windischgrätz herceg áttekintőképesége nem bizonyul villámgyorsnak. Késve ismeri fel, hogy igazi ellenfele Görgey, és közel kéthetes pesti lazsálás után indítja csak el csapatait a gonoszmosolyú tábornok üldözésére.

Az ún. feldunai hadtest a Vác-Zólyom útvonalon visszavonulva tér ki a fölényes erejű osztrák sereg halálos öleléséből. Itt a magyar tábornok megosztja erőit, és két hadosztály Körmöcbánya, kettőt Besztercebánya irányába indít el, hogy majd a Magas Tátra tövében egyesülve Kelet felé vonuljanak a Felső-Tiszához. A két útvonalon történő visszavonulásnak célja van. A vezér szeretné begyűjteni azokat a nemesfém tartalékokat és egyéb stratégiai fontosságú réz, ón és más nyersanyagkészleteket, melyeket főként Besztercén halmoztak fel. A mintegy ezer kocsirakomány értékes anyagot a honvédsereget felszerelő debreceni kormány nem nélkülözheti.

A nyugti útvonalat választó Aulich és Guyon Selmecebánya, Körmöcbánya irányába haladt volna. Csak hogy a Windischgrätznél fűgőbb eszű osztrák tábornok, Götz meghiúsította a tervet. Galíciából érkezik meg, és északi irányból nyomul előre a turócszentmártoni úton. Mivel a hegyvonulatok kísérte völgyben ez az egyetlen átjáró déli irányba, az ellenfelek

egymásba ütköznek. Aulich ezredes a honvédsereg legtapasztaltabb vezére és jó katona. Január 15-én és 16-án csap össze Turóc-Teplicnél Götzcel. Mindkét alkalommal győz, de igen drágán, mert nagyobb veszteséget szenved, mint ellenfele. A két csata meggyőzi arról, hogy a túlerővel szemben a továbbhaladást nem tudja kierőszakolni.

Eközben Guyon harcba szállt a dél felől utánuk nyomuló Csórich tábornokkal. Vesztere, mert vereséget szenved. Felhasználva a menekülési lehetőséget adó oldalutat, kitér balra, és nyomába ered a Besztercebányára tartó két hadosztálynak. Csakhogy elvonulása fedezetlenül hagyja Aulich hátát. A nyugati hadoszlopnál tartózkodó Görgey felismeri a veszélyt, és hevenyészve összeszedett csapatokkal megindul délnek, hogy Aulich visszavonulási útját nyitva tartsa. A kiképzetlen, nem harcedzett honvédszászlóalj — szerencsétlenségére — Collery ezredes vadász-csapatáiba ütközik. Collery a császári armádia közismerten vitéz tisztje, a vadászegységek huzagolt csövű fegyverei pedig kétszerte nagyobb lőtávolságúak a sorgyalogság puskáinál. Természetesen mindez nem mentés arra a szegyenletes megfutamodásra, melyet a pontos és gyilkos ellenséges tűz azonnal kivált. Hiába Görgey példamutatása, hiába való a tábornok személyes bátorsága, a megfutó honvédek magukkal ragadják a tüzereket és a huszárokat is. A kudarctól elkeseredett Görgey egyedül marad ágyúinál, és a csatatéren szinte keresi a halált. Csákóját golyó fúrja át, és csak lélekjelentlétüket megőrző tisztjei, valamint pár tucat gránátosának visszacsapása ragadja ki az ellenség kezéből.

Visszavonul, és a Körmöcbányán állomásozó Aulich hadosztály végzete beteljesedik. Északon és délen útját túlnyomó erejű ellenség zárja el, két oldalt pedig járhatatlan heglánc szorítja katlanba. Nincs tovább.

Görgey toporczy születésű, felvidéki származék. Eszébe jut, hogy valaha halott egy beomlott alagútról, mely a Körmöci hegység Skalka nevű csúcsa tövében nyitott átjárót a besztercei medencébe. A városka öreg bányászai megerősítik feltevését: valóban létezik egy — talán még Lipót császár idejében, 1680 körül — nyitott átjáró. Az elhanyagolt alagút azonban az elmúlt századokban beomlott. A tábornok és Aulich felismerik: az égerfogóból való menekülés egyetlen lehetősége a járat megnyitása. A hadosztály utász százada pár tucat bányásszal meg-

erősítve felvonul a beomlott alagúthoz. A hegygerincet éles mészkőtaraj koronázza. Azon még a málna nélküli hegymászők is csak egyesével és fáradságos kapaszkodás után jutnának át. A kb. húsz méterrel lejjebb nyúló alagúthoz azonban helyenként ösvénnyé szűkül, de járható hegyi út vezet fel. Az utászok két csapatra oszlanak. Az egyik osztag átkúszik a gerincen, és Besztercebánya felől kezdi meg a bontást. A másik részleg a Körmöci oldalról fog hozzá a vájat kitisztításához. A kb. két és fél méter széles és három méter magas alagút éppen elegendő ahhoz, hogy a lovasok, ágyúk és málhásszekerek átbújjanak rajta.

Görgey Artúr Krauser litográfiája

Azt azonban, hogy a menekülés útjának megnyitására mennyi idő maradt, senki sem tudta. Amennyiben Götz és Csórich tábornok felismeri a helyzetet és egyszerre támadnak, összemorzsolják az Aulich hadosztályt. A terepviszonyok miatt azonban a két osztrák tábornok sincs kapcsolatban egymással, másrészt 1849 januárja igen zord időjárású. A farkasordító hidegben a császári csapatok nem éreznek hajlandóságot a támadásra. Eközben a magyar utászok és körmöcbányai segítőtársaik teljes erőbedobással csákányozzák és lapátolják az omladékot. Később sziklába ütköznek, és a bányászok szakszerű robbantásai morzsolják szét az akadályt. A besztercei és körmöci csapat végül összetalálkozik. Gondosan aládúcolt alagút ásító torka nyit utat a menekülésre. Míg a tárnanyitás folyt, Aulich gyalogcsapatai megtisztították és kiszélesítették a Körmöcrről az alagútig felvezető kb. hat kilométeres utat.

A hadosztály január 23-án este nyolc után kezdte meg az átvonulást a hegygerinc alatt. Mivel azonban az út négyszáz méteres emelkedővel kigyózott fel a gerinc alá, a meredek kaptatókon elakadó ágyúk és málhás szekerek továbbsegítése emberfeletti erőfeszítést kívánt a katonáktól. A jeges úton, metsző szélben, hóviharban vánszorgó hadoszlopra rávirradt a borongós téli reggel, mikor az utóvéd is előbukkant a besztercei oldal barlangnyílásából.

Az utászok gyors iramban bontották meg az alagút ácsolatát és helyezték el tölteteiket az előre kijelölt pontokon. A Skalka lejtőjén robbanás mennydörgése hömpölygött végig, és az újra beomlasztott alagút útját szegte a netán üldözésre induló osztrák hadoszlopnak.

A sikeres elszakadó hadműveletet követően Görgey gyalogságával, ágyúival, lovasságával és társzekereivel átkel az Alacsony-Tátra eljegesedett hágóján, és leereszkedik a Poprádi-medencébe. Szeretné kimerült csapatait néhány napig pihentetni és a sereg siralmas állapotú ruházatát és lábbelijét a gazdag Szepesség készleteiből rendbe hozatni. Ám ez csak részben sikerül. A harcias és tehetséges Götz nyugati irányból támad, délről Windischgrätz portyázói tűnhetnek fel bármelyik pillanatban. Keletről pedig Deym vezérőrnagy Eperjesről elindított csapatai haladnak nyugatnak. Az elcsigázott feldunai hadtestet vasgyűrűbe zárták. Görgey éber és előrelátó hadvezér. Villámgyorsan dönt: eredeti szándéka szerint Eperjes irányába tör ki az osztrák katlanból. A hadművelet irányítását Guyon ezredesre bízza.

A műút a 758 m magas branyiszközi hágón át vezet fel a Siroka-hegy tövébe. Meredek oldala a Szepesség, tehát Guyon támadási iránya felé esik. A 22 jól védhető szerpentin-szakaszt Deym két zászlóaljjal és hat ágyúval szállja meg. Guyon serege kétszeres létszámfölényben van, ami a terep nehézségét is figyelembe véve, alatta marad a kívánatos mértéknek. Ráadásul seregének fele frissen toborzott regruta, alig két hete viseli az egyenruhát. A másik két zászlóalj is gyenge harckésztséget mutatott a téli hadjárat összecsapásaiban. A fővezér, Görgey azonban jól ismeri a katonai pszichológiát. Azzal, hogy a kitérés végrehajtását, mely a kipróbált zászlóaljaknak is nehéz feladat lett volna, újoncokra és megingott szellemű csapatokra bízta, visszaadta önbizalmukat. Nem válhatnak méltatlanná a vasszigoráról ismert vezér bizalmára, és utat kell nyitniuk szorongatott bajtársaiknak.

A csata reggel 9-kor kezdődik. Guyon a két, puskaport sem szagolt zászlóaljat veti be az első lépcsőben, és csapatai kipróbált felét tartalékolja az áttörés befejezésére. A legenda megszépítő távlata feledi, hogy az elsőként bevetett 33. zászlóalj honvédeknek a siker kivívásáért dupla zsoldot, megfutamodás esetén viszont kartácstűzet ígért. A nyelvünket csak törve beszélő ezredes intelmeit félig magyarul, félig németül mondta el. A zászlóalj szőke honvédei — lévén tót gyerekek — a vezéri szózatnak vélhetőleg egyik felét sem értették meg. De azt már igen, hogy első visszavonulásukkor Guyon valóban közbük lövetett egyik ágyújából. A további eseményeket azonban nem a vezéri szigor, hanem a katonák lelki áthangelődése irányítja. A megingott zászlóalj küzdő szellemének felébresztésében nagy szerepe volt Erdősi Imre premontrei szerzetesnek. A nyitrai, tót származású pap-tanárt Guyon beszélt rá: legyen hadosztálya tábori lelkesze. A kritikus pillanatban a páter magasra emelte a feszületet, és megindult az első osztrák záróállás felé. „Véreim — szólt vissza szlovákul a zólyomi fiúknak — hát magára hagynátok a keresztet?” A lélektan fordulat bekövetkezik. Az újoncokon szilaj elszánás vesz erőt, és szuronyrohammal vetik ki állásaikból az osztrákokat. Az estig tartó ádáz tusába természetesen az

Guyon Richárd
Doctor Albert litográfiája

egész sereg beavatkozik, de a viadal kivívásában a 33. zászlóaljnak volt oroszlánrésze. A dicséret osztogatásában fukar Görgey csapatzászlójukat a branyiszkói csatára emlékeztető szalaggal díszíti fel.

A hágó elfoglalása Guyon Richárd legnevezetesebb haditette. A győzelem a szabadságharc szempontjából is jelentős: ez teszi lehetővé a magyar haderő zömének ütőképes, nagy sereggé való egyesülését.

Guyont a csatát követően emelik tábornoki rangra.

A branyiszkói hágóért vívott harcban alig 6000 ember vesz részt, tehát méretét tekintve nem jelentős ütközet. A kilencórás véres küzdelem azonban minőségileg különbözik a szabadságharc korábbi csatáitól. Itt történt meg először, hogy a

honvédsereg hazaszereteten alapuló eltökéltsége erőt vesz a gyakorlottabb, tanult fegyelmű császári armádia győzelmi akaratán. Ekkor érvényesül először az a pszichológiai elem, melyet Tolsztoj a Háború és békében a csatát eldöntő tényezőként elemez ki. A kemény, küzdelmes tél kialakította a honvédek lelkében a rendíthetetlen győzelmi akaratot. Ezért válik Branyiszkó a szabadságharc fordulópontjává.

Dr. Dániel József

A szülőföld ígézetében

Életút beszélgetés dr. Dániel Józseffel

(1. rész)

„Családom egyik ősi fészke Mihályi. Ez egy 1200-as lélekszámú község Kapuvár mellett. Abból a három évből, amit Sopron-megyében töltöttem, néhány emlékképet megőriztem, de ez kevés. Amit szüleimtől hallottam, meg amit visszatérésem során főszedtem, az sem olyan sok. Mégis, amikor évtizedekkel ezelőtt visszatérve megálltam a hatalmas platánfák alatt vagy a széles, gyümölcsfás fűtőcán, akkor éreztem azt, hogy én most vagyok idehaza, hogy ez az én szülőföldem. Mély érzések és tudat alatti sugallatok törnek elő ilyenkor az emberből. Nagyon erős kötődést érzek annak ellenére, hogy minden egyéb nexusom más tájegységhez köt, hiszen életem tudatos részét már Bácskában éltem.”

— *Túlnyomóan Baján. A legtöbben természetesen diákként — a III. Béla Gimnáziumban vagy később a vízügyi főiskolán. — váltak többnyire szenvedő alanyaivá a matematika-fizika szakos Dániel tanár úr szigorú pedagógiai elveinek. Akik azonban csak a kilencvenes években figyeltek fel a helyi rádióban felolvasott jegyzeteire és a Bajai Honpolgárban közölt írásaira, inkább történészre gondolhattak neve hallatán. Nem véletlenül, hiszen beszélgetésünket bevezető vallomásából is kiderül, hogy már születésekor történelmi vidék levegőjét szívhatta magába...*

„Gyermekkorom tulajdonképpen három szakaszra tagolható, amelyek közül az első kettő a Dunántúlhoz kötődik. Életem első három évét szülőhelyemen, Kapuváron töltöttem, a következő hármat

Komáromban (jelenlegi neve: Zalakomár). Elemi iskolába is itt kezdtem járni, de két hónap után Garára kerültünk.”

— *Milyen családba, milyen világba születtél?*

„Édesapám Kapuváron volt postatisztviselő, Komáromban egy postahivatalt vezetett, és ugyancsak ezt csinálta Garán is. Sopron megye egy különleges világ. A török hódoltság idején oda tódult fel az ország magyar lakosságának egy része, és gyülekezett a bécsi Magyarország köré, aminek következtében egy egészen különleges atmoszféra alakult ki. Mások a történelmi távlatok is, mint itt az Alföldön. Arrafelé 6-700 év a belátható történelmi távlat, vagy még ennél is több, ha Sopronról beszélünk. Családom egy része Sopronban élt, más része a közeli falvakban. Mihályiról már tettem említést. A falu központjában áll a Döry-kastély. Az eredeti épület 1440-ben már biztosan megvolt, mert Albert király özvegye, Erzsébet Pozsony felé menekülve itt szállt meg. A koronát és a koronázó ékszereket a parkban lévő tölgyfa odvában rejti el. Gyermekkoromban ezt a tölgyfát még láttam, igaz eléggé romos állapotban — egy részét beton töltötte ki. Ez természetes, hiszen már 500 évvel ezelőtt olyan méretű fa volt, hogy odvában el lehetett rejteni a koronát. A Döryvel szemben található a Fiát-kastély, amelynek névadó első gazdája az a Fiát János, aki Buda 1686-os visszafoglalásakor a lófarkas török kopja helyébe kítűzte a magyar zászlót. Ekkor kapott bárói rangot. Néhány

házzal odébb, ugyancsak a főutcán volt a Kisfaludy-kisasszonyok családi kúriája. Kisfaludy Sándor leszármazottai, két vénkisasszony, akik gyerekkoromban még éltek. Az akkori rendszerváltáskor elvették az összes földjüket, de a falu népe halálukig gondozta őket, mert — nem lévén semmi jövedelmük — különben éhen haltak volna.

Egyébként egészen más birtokszerkezet alakult ki ott; nem voltak olyan gazdag parasztok, mint Bácskában. 100-120 holdas volt a legnagyobb birtok, de az úrhatnám-ság, a hierarchikus tagozódás elképesztő mértékben fennmaradt. Egy 2 holdas gazda nem tegezhetett le egy 50 holdast, azt gazduramnak vagy ténsuramnak kellett szólítani. Ezzel szemben Garán egy dr. Keiner Mátyás a maga 1000-1200 holdjával, ha a kocsmában történetesen leült mellé a napszámosa, tegeződtek. Úgy emlékszem, ő volt akkor a legmódosabb gazda Garán, de amikor tavasszal megindult a trágyahordás, ő is klumpát húzott, kocsira ült, és kint a szántóföldön együtt terítette a trágyát munkásaival. Szóval Bácskában egy sokkal demokratikusabb szemlélet alakult ki. A kettő közé ékelődött zalai tartózkodásom, nos, amit ott találtunk, az nagyrészt azonos volt azzal, amit Ilyés Gyula Puszták népe című könyvében megírt. Komárom város beszorult a földesúri és az egyházi nagybirtok közé, határának csak kisebbik részét művelték saját földdel bíró parasztok. A legtöbbben zsellérek voltak a grófi vagy papi birtokon. Életmódjukat elképesztő nyomor jellemezte, szellemi sötétséggel társulva. A zöldségfélékből készíthető ételeket például nem is ismerték. Emlékszem, ahogy anyám ajánlotta a postára betérő asszonyoknak, hogy mi mindenből készíthetnek főzeléket. Ki is próbálták a zöldbabfőzelék receptjét, utána azonban megvetéssel mondták, hogy az nem embernek való étel. A környéken sok volt a direkt-termő szőlő, a noha, aminek borát nemzedékek itták, és ez katasztrófa-lis következményekkel járt.

Különböztető szépségű vidék, ahonnan sok kedves emléket hoztam magammal. Egy érdekes, mondhatnám különleges személyt is megismertem, a grófi birtok gazdáját: Somssich Antalt, aki javakorabeli férfi volt akkoriban. Például nem voltak a birtokán nagy vadászatok arisztokrata társaságokkal, mert annyira szeretete a vadat, hogy nem engedett kilőni erdeiből egyet sem. A hobbija az volt, hogy kovácsmesterséget űzött az uradalom műhelyében. Egyszer bejött a postára valamit intézni, és lepengetett a pultra egy nikkelt

50 fillérest. „Nézze, postamester úr, ez az első jövedelmem, amit munkával kerestem.” — mondta nevetve apámnak. Elmesélte, hogy egy környékbéli gazda betért patkóját vesztett lovával az uradalmi kovácsműhelybe. Mivel ő ott állt beöltözve, szakszerűen megpatkolta a lovat. A gazda nem ismerte fel a grófot. Amikor fizetésre került sor, letett a kormos satuasztalra egy 50 fillérest. A gróf elmosolyodott, lekezeltek, és zsebre dugta a pénzt. Sorsa érdekesen folytatódott 1945 után: családja elmenekült, ő azonban maradt, később a téesz kovácsműhelyét vezette. Köztisztelőben álló téesz-tagként hunyt el az 50-es években és a falu népe elkísérte utolsó útjára.

Gyerekkorom alföldi szakaszából más jellegű emlékeket őrzök. Garán hihetetlen gazdagságot találtunk. Nagyon fejlett mezőgazdaságot, ami szerintem összemérhető volt a korabeli osztrák vagy német agrokultúrával, mivel magas színvonalú termelés folyt, racionálisan szervezve. Szegény ember a faluban alig akadt. A magyar perspektíva az lett volna, hogy ezt a bácskai modellt terjesszék el az országban.”

— *Érdekes amit mondasz, mert nagyapámék kitelepítésükkor egy sokkal primitívebb mezőgazdasági kultúrával találkoztak Bajorországban. Egy érdekes példa a gasztronómia területéről. Először egy parasztcsaláddal kerültek, gyerekeik többnyire egész nap nagyanyám körül sündörögtek, miközben néha visszazaladva édesanyjukhoz szörnyülködve újságolták, hogy a Frau Müller már megint boszorkánykodik, holott csak széthúzta az asztalon a rétestésztát...*

„A garaiak — bár kiváló terméshozamokat értek el — nem a gabonát, kukoricát vitték piacra elsősorban. A faluban két hengermalom működött. A nagyobbikat — Gégnerékét — a vasútállomással átellenben igen ésszerűen a sínek mellé építették. A kukoricával sertést hizlaltak, és hetenként több száz darabot tereltek fel szállítóvagonokba a célszerűen kialakított beton rakodókból. Az üzleti forgalom pénzügyeit a posta bonyolította le. A kereskedők jelezték apámnak: hívjon le ötven vagy százezer pengőt, mert betétjükből ekkora összeget vesznek fel a termelők kifizetésére. Ez hatalmas összeg, kb. 10-20 falusi ház vételára volt. A bankjegykötegek egy lakattal lezárt vászonzsákban érkeztek. A pályaudvartól a hivatal páncélszekrényéig terjedő utat postakocsin és mindig háborítatlanul tették meg, pedig a biztonsági őrizetet mindössze a kézbesítő, Reppman Stefán bácsi vigyázó szeme jelentette.

Nagyon fejlett volt a tehenészet is. A Gatti-féle mintagazdaságban kb. 200 tehenet jelte le az országos átlagot messze meghaladó napi produkcióját. A begyűjtött termék jó részét a falu patikatisztaságú, szigorú technológiai előírásokkal működő üzemében dolgozták fel. Schmidt István tejszarnoka a legmodernebb gépekkel volt felszerelve. Szóval pezsgött a gazdaság. A modellt átvehette volna az ország, ehelyett azonban 1945 után egy tragikus hanyatlás következett be.”

— *Hol és milyen iskolákba jártál? Mint említetted, az elemi iskolát Garán jártad ki ...*

„Igen, az ottani magyar iskolát. Garán akkoriban a lakosság kétharmad része sváb, egyharmada bunyevác volt, a magyarok részarányát százalékban szinte kis sem lehetett fejezni. Mindössze néhány magyar család élt a faluban: az orvosé, fogorvosé, gyógyszerészé, állatorvosé, állomásfőnöké és a miénk. A két német származású tanító is magyarnak vallotta magát. A tanyákon élt még családjával néhány magyar mezőgazdasági munkás. Nos, ezek gyermekei, valamint a magyar érzelmű svábok sarjai jártak a magyar iskolába. Összesen 15-en voltunk, amikor először beléptem oda. Egyetlen teremben párhuzamosan hat osztályt okított Lajtai tanító úr. Csak felváltva tudott foglalkozni egy-egy csoporttal, így a tanítás nem lehetett túlságosan magas igényű. A betűvetést itt sajátítottam el, olvasni viszont kb. öt éves koromban megtanultam odahaza. Azonban füleltem, hogy mit mesél a tanító úr a fölöttem járóknak, és sok mindent meg is jegyeztem. Ez sajnos mégsem volt egyenértékű a módszeresen megszerzhető ismeretekkel. Egy osztatlan iskolából kikerülve természetesen rendkívüli hátránnyal kerültem a III. Béla Gimnáziumba. Nekem tulajdonképpen csak az az egyetlen előnyöm volt a városi iskolákból érkezett gyerekekkel szemben, hogy már addig is sokat olvastam, amihez betegségem is hozzásegített. A tbc akkor az alföldön gyakori és kemoterápiákkal gyógyíthatatlannak minősülő betegségnek számított. Nekem is ki kellett hagynom egy egész évet, de szerencsére meggyógyultam. Ehhez bizonyára hozzájárult az a napi fél dl Egri Bikavér, amit — Jancsin főorvos úr javallatának megfelelően — reggelente gyógyszerként ittam meg.

Gimnáziumi tanulmányaimat csak néhány hónapra szakította meg a II. világháború, mert a ciszterek elég hamar újra elkezdték az oktatást. Több helyszínen folyt a tanítás, a mi osztályunk történetesen a Petőfi S. utcába, Dobos bíró házába járt. A

cisztercita atyák öt évig tanítottak, az utolsó három osztályt viszont már az államosított gimnáziumban töltöttük. Eredetileg vegyésznek készültem, amihez az indíttatást Sztrókey Kálmán könyvei adták. A két világháború között kitűnő kémiai és fizikai tárgyú tudományos-népszerűsítő könyveket írt. Ezek mellett, hogy nagyon jó bevezetőül szolgáltak a természettudományos gondolkodásba, még sok kísérlet leírását is tartalmazták. Miután kémiakönyvét elolvastam, már csak kémcsöveket, lombikokat és vegyszereket kértem karácsonyra, valamint születés- és névnapomra. Zsebpénzemet is laboratóriumom tökéletesítésére fordítottam. Szép, színes reakciókkal anionokat mutattam ki, fűrészporból kén-savval szőlőlucrot állítottam elő. Döbbenetes élményt jelentettek egy 12-13 éves gyereknek! Belekóstoltam az alkímia művelőinek örömeibe. Jóban voltunk a garai gyógyszerésszel, akitől elkértem a gyógyszerészeti szaklapot. Ebben például leírták lépésről lépésre a nitroglicerint előállításának módszerét. Ez már akkor is a szívbetegek gyógyszere volt. Ne feledjük, 1945-46-ot írtunk, a központi gyógyszerellátás akadozott, így szükség volt a magisztrális készítményekre. Kijegyzeteltem a cikket, és előállítottam egyharmad gyűszűnyi nitroglicerint. Egy részét nagy füst kíséretében elégettem, kisebb cseppeket pedig kalapácsütéssel robbanásra bírtam, ami nagyot csattant — a szülői fülek persze távol voltak.

A kémiai kísérleteket egy idő után azonban az orvosi stúdiumok iránti érdeklődés váltotta fel. A korra jellemző attitűd volt, amit orvosregények olvasása alapozott meg. A háború előtt rendkívül kedvelt író volt Cronin, akinek legismertebb könyve: Réztábla a kapu alatt. Gyakorló orvosként működött, hatalmas élményanyagot gyűjtött össze, ám praxisát tüdőbetegsége miatt az írói pulpitussal cserélte fel. Ugyancsak nagyon népszerűek voltak egy cári gárdatiszt, George Sava írásai is. Emigrációba kényszerülve folytat orvosi tanulmányokat, majd Angliában lesz sikeres orvos. Bámulatosan ügyes kezű sebész, bravúros műtétek fűződnék nevéhez, és csodálatos rögtönzéseket végez. Igaz, de mégiscsak kissé feltűzött történeteit faltuk osztálytársaimmal. Kedveltük a norvég Axel Munte magas irodalmi értékű könyveit is. A sort még folytathatnám, de nemcsak az olvasmányélmények hatottak ránk, hanem az a tény is, hogy az orvostudomány a XX. század első felében csodálatos eredményeket ért el. Úgy tűnt, hogy korlátlanok a siker lehetőségei. Például a sebészek egész

sor új műteti technikát vezettek be. És még valami: ideálokat kerestünk. Axel Muntét orvosi és emberi nagysága méltán emelte példaképünké. A 34 fős osztályunkból 9-en készültek orvosnak vagy gyógyszerésznek. Itt Baján Aszalós Imre bácsi vett szárnyai alá bennünket, bevitt a kórházba, ahol kisebb szemészeti beavatkozásokat is láthattunk amellet, hogy „kórházi levegőt” is szívunk. Cseh Imre főorvos úr is megértéssel fogadta közeledésünket, így boncoláson is részt vehettünk.

Az orvosi pályától történő visszahúzódnaknak két oka volt. Egyrészt határozottan éreztem, hogy minden szakterületen előfordul véres beavatkozás, és tudtam, hogy én ilyen fájdalmat okozó akcióra nem lennék képes. Másrészt viszont fokozódott a vonzódásom a fizikához. Ebben nagy szerepe volt Váry Béla bácsinak — aki hál' Istennek még ma is él. Hatodik osztályban, évközben kezdett oktatni bennünket. Előtte elég kedvtelenül tanították nekünk a fizikát és a matematikát, nem helyeztek nagy hangsúlyt ezekre a tárgyakra. Ezzel szemben Béla bácsi szenvedélyes kísérletező volt, megpróbálta ott a fizikaterem asztalán megszólaltatni a természetet, bemutatni a jelenséget.

Volt érzéke hozzá, és az időt is rászán-ta. Már ez is felkeltette érdeklődésemet, de a döntő momentum mégis csak egy aprócska incidens volt hetedik év elején. Éppen a geometriai optikát tanultuk, és a kapott feladat megoldásában mindannyian elakadtunk. Emlékszem, hogy amikor ez történt, valamilyen oknál fogva éppen kiszorultunk a fizikai előadóból, és a rajzteremben tartottuk az órát. Valaki jelezte, hogy nem tudtuk megoldani a példát. Béla bácsi —miután kollektíve lehülyézett bennünket — odalépett a táblához, és egy perc alatt bemutatta a megoldást. Engem a dolog rettenetesen bántott, no nem azért, mert oly markánsan minősítette értelmi képességeinket (hiszen tökéletesen igaza volt), hanem azért, mert szégyenletes gyorsasággal feladtuk a szellemi küzdelmet. Ezt követően — mivel felboszszantott a kudarc — minden példát megoldottam. Kezdetben nem adott túl nehéz feladatokat, de később szellemi mentorunk vérszemet kapott, és egyre bonyolultabb feladványokkal bombázott bennünket. Ezeket természetesen egyre kevesebben oldottuk meg, de ekkorra már ráéreztem a természettudományos gondolkodás ízére, és összeszorított fogakkal küzdöttem át magam a problémákon.

Kevésbé ambiciózus osztálytársaim eleinte lakásomra jöttek fel, hogy lemásolják

a leckét. Később arra presszionáltak, hogy menjek be reggelente 15-20 perccel korábban. Béla bácsi elégedett volt, mert többé-kevésbé mindenki el tudta nyöszörögni a megoldást. Egyre több szakköri előadást tartottam, átrágtam magam az égi mechanika, a hőtán és a radioaktivitás tárgykörébe vágó néhány könyvön. Feltámadt érdeklődésem hatására kutatófizikus szerettem volna lenni, de éppen abban az évben szűnt meg ez a szak Szegeden, amikor megkezdtem egyetemi tanulmányaimat. Ehelyett bevezették az egyszakos tanárképzést, ami nem túl szerencsés, mert két szaktárggyal könnyebb elhelyezkedni. Mi fizikusként meglehetősen sok matematikai stúdiumot végeztünk, így végül diplománkba az került: fizika-matematika szakos tanár.

Egyetemi tanulmányaimat 1955-ben fejeztem be. Évfolyamunkról senki sem maradhatott az egyetemen, így kerültem vissza Bajára. Persze, akiben megvolt az askétikus készlet, az előbb-utóbb visszakérült valamelyik egyetemi tanszékre, nekem erre 1961-ben kínálkozott lehetőség, de akkor életemben már más szempontok kerültek előtérbe (családalapítás, lakásépítés).

Kapcsolatom az orvostudomány néhány tárgykörével egyetemi éveim alatt sem szakadt meg. Alბérletben együtt laktam egy medikus barátommal, akit kérésére kikérdeztem például anatómiából, belgyógyászatból, sőt gyógyszer-tanból is. Időnként bejártam a sebészeti klinikára, ahol többek között amputációt is láthattam. A modern orvostudomány számos területen használja fel a fizika eredményeit és eszközeit. Ezeknek az alkalmazásoknak a nyomon követése mindmáig érdekelt.

– *Dániel József érdeklődésének kézzelfogható dokumentuma az a könyv, mely 1990-ben az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg. A magyar Nobel-díjasok tudományos teljesítményének méretét, életútját még az olvasó hajlandóságú honfitársaink is alig ismerik. A jelenség természetes: nem adtak ki könyvet szellemi életünknek ezekről a kiválóságairól. A hiány pótlására irányuló első kísérlet volt az 1961-es orvosi Nobel-díjat elnyerő Békésy Györgyről szóló munka.*

Ezekkel a gondolatokkal fejeződött be életút beszélgetésünk első része, aminek végén a tanár úr szomorúan jegyezte meg, hogy humán irányú olvasmányairól eddig még alig esett szó ...

„Én már választottam hazát...”

Bácskai családtörténet a gyermek szemével

— részlet —

2.

Szeretteim

(közvetlen családom históriája)

A már korábban bemutatott családi házban az akkori szokásnak megfelelően együtt éltek a nagyszülők, a gyermekek és az unokák — a nagycsalád. 1941-től kezdve ómama részéről a grószmutter is hozzánk költözött, nálunk lakott. Ő ugyan inkább a fiához szeretett volna kerülni, mégis nálunk kötött ki, mert a mi házukban mindenkinek jutott hely. Ennek a népes családnak a hátrányaihoz képest sokkal több volt az előnye: megvolt a munkabeosztás, megosztottak a családtagok a gyermeknevelésben, -gondozásban is. Kisebb-nagyobb súrlódások mindig voltak, de meg is oldódtak, hamar helyreállt a családi béke. Amikor nagyjából 1943-tól kezdve a családon belül is szembefordulásra került sor, annak ideológiai okai voltak, és nem érintették a család nagyobbik részét.

Ópapával kezdem, aki 1886-ban született családjába harmadik, legkisebb fiúként, mint a mesében. Ráadásul Gyura bátyjánál jóval fiatalabb volt; apám Gyura bácsi lányait mind magázta, mert annyival idősebbek voltak nála. Fiatalabb bátyja, Tóni bácsi és ópapa között nem volt akkora különbség. Ópapa, akit Mayer Józsefnek hívtak, amikor örökösödésre került sor, a családi birtokból csak a hereföldet meg a családi házat kapta meg az akkorra özvegyen maradt édesanyjával együtt (őt én már nem ismerhettem).

A régi sváb örökösödési szokás szerint Gyura bácsi örökölte a föld legnagyobb részét, ő lett a földműves. Életében legnagyobb bánatá az volt, hogy nem volt fia; három lánya született: Léna néni, Lízi néni meg Kati néni. Hiába fogta be állítólag a lányait mindenféle nehéz paraszti munkára, azok nem tudták azt nyújtani, mintha fiúk lettek volna.

Tóni bácsi vasutas lett. Szorgalmasan, pontosan végezhette a munkáját, mert hamarosan főkalauz lett nemzetközi vonatokon: gyakran járt szolgálatban Bécsben, de megfordult Zágrábban és Fiumében is. Trianon után, miután nem volt hajlandó felesküdni a szerb-horvát-szlovén államra, csa-

lájával együtt kiutasították az új állam területéről. Bajára költözött, ahol hónapokig egy vasúti kocsiban kellett laknia családjával. Tóni bácsinak két fia volt, Józsi bácsi meg Karcsi bácsi, valamint egy lánya, Mancsi néni.

Ópapa cipésznek tanult az akkor Bezdánban neves Zweng-műhelyben. Itt volt inas, majd segéd. Akkoriban erre még nem lehetett mestervizsgát tenni, ezért ópapa is megfordult más, nagyobb műhelyekben, Eszéken és Szabadkán. Itt már fizetést is kapott, meg teljes ellátásra is számíthatott. Mindig nagy tisztelettel emlegette a mestereket, „tanítómestereket” emlegette őket minden alkalommal, ha szóba kerültek. Szerette is a szakmáját! Mindig emlegette, hogy a cipész a lábbelikészítők közül a legmagasabb rangú. Azért, mert a papucsos csak papucsot tud varni, a csizmadia csak csizmát tud szabni, de a cipész papucsot, csizmát és cipőt is tud készíteni, ha a kuncsaft azt megrendeli. Az én kisgyermekkorom bezdáni idejében ópapa már csak javításokat végzett a műhelyben, inkább a lábasjóságok gondozása volt a feladata. Vele kocsiztunk ki sokszor a határba az egyes fogattal, amikor a gyeplőt olykor én is kezembe vehettem. A Szultán jámbor ló volt, ostort sosem használt ópapa, bőrből készült foglalatában szinte csak dísznek lengedezett a kocsioldalban. Ilyen bőrs ostortartó csak a mi kocsinkon lehetett.

Ópapa sokszor mesélt nekem katonakorról, háborús élményeiről, én meg hálás hallgatója voltam, ha erre esténként sor került. A zombori 23. császári és királyi gyalogezredben szolgált. Jó katona lehetett, mert már „tényleges” korában is többször előléptették. Ahogy ő mondta, „békeidőben” szolgált az alapkiképzés után Budapesten, ahol az ezred nagyobbik része a helyőrséget gyarapította, de fél évig Bosznia fővárosában, Szarajevóban is katonáskodott, amikor más alakulatokkal együtt vgyázott egy zászlóaljuk a frissen annektált főváros rendjére. Az első világháborúban már az első harcokban részt kellett vennie a szerb fronton, Sabácnál, majd az egész ezredüket átvezényelték a keleti frontra, Galíciába a betörő oroszok ellen. Harcolt

1914-15 telén a Kárpátokban, ott volt a gorlicei áttörésnél, majd a Monarchia csapatainak offenzívájában is részt vett, amíg súlyosan meg nem sebesült.

Ópapa sebesülése nagyon súlyos volt: egy dumdumgolyó zúzta szét bal lábát a térde és a bokája között úgy félúton. Bár valahogy „összefoltozták” a kassai hadikórházban meg azután Pöstyénben is, de igazán nem gyógyult meg. Egy nagyobb szilánk belenőtt a sípcsontba, melyet akkor még nem tudtak úgy kioperálni vagy hiányt pótolni, hogy ne rövidüljön meg ópapa bal lába, hát úgy maradt benne a szilánk élete végéig. Időnként kifakadt a seb, és talán fáj is, de ómama már értette a módját, hogyan kezelje. Törzsőrmesterként fejezte be a maga részéről a háborút. Rokkantan, de élve jött haza a nagy világégből.

Az otthoni háztartásban ómama irányított. Sokszor hangoztatta, hogy minden háznál, ahol ennyien élnek egy fedél alatt, kell egy „legfelsőbb irányítás”, és ő a tapasztalatai alapján erre mindenkor igényt tartott! Ha azonban igazi sorskérdésekben kellett döntenie (volt néhány ilyen eset gyermekkorom idején), akkor ópapa vette át a parancsnokságot, miután apám bevonult katonának 1944 nyarán. Ópapa igazi altiszthez méltó eréllyel és határozottsággal végezte ekkor feladatát. Sajnos a háború alatt és a menekülés idején többször adódott ilyen alkalom...

Apám (Bezdánban még tatinak neveztem, később a környezet hatására apinak szólítottuk a húgommal), még a „boldog békeidőben”, 1911-ben született, két évre rá, 1913-ban József nevű öccse is még a háború előtt jött világra. Mayer János és Mayer József mellé 1916-ban született meg Mayer Ferenc is. A három derék fiúra ómama mindig nagyon büszke volt, de mindig hozzátette, hogy a háború alatt — amikor egyedül nevelte két idősebb fiát — meg később is, amikor ópapa rokkantan keveredett haza a frontról, nagyon nehéz volt az élete. Ha a rokonok nem segítettek volna a föld megművelésében, a munkában meg az ő szülei, bizony folyton nélkülözniük kellett volna.

Apám jól tanult az iskolában: előbb a

községi magyar iskolába járt, mint mindenki, de Trianon után az új rezsim előírta, hogy akinek német hangzású a neve, az német nyelvű iskolába járjon. Apám egyik osztálytársa, Oberreiter Dezső egyetlen szót sem tudott németül, mert a szülei mind a ketten — nevük ellenére — magyarok voltak. Szegény fiú a kínok kínját állta ki, mert alig értett valamit a tanítási órán. Ez hamarosan „megoldódott”, mert nemsokára mindenkinek egységesen szerb iskolába kellett járnia. Szerencsére a tanító sem tudott olyan jól szerbül, hogy ezt tragikusan kellett volna venni. A hatosztályos elemi iskolát apám tehát szerb nyelven fejezte be. Ópapa valahogy úgy tervezte, hogy nagyobbik fiából katonatisztet nevel; a háború első éveiben szabattott is neki csukaszürke katonaruhát (az édesapa akkor viselt rangjelzésével), de a katonai pálya az új államalakulat létrejötte után dugába dőlt. Az első szerb nyelvű tankönyvet, amit apám hazavitt, ópapa még dühében összetépte, de nyomban meg is bánta, mert rájött, hogy nem a szerb nyelv, sem a szerb könyv nem lehetett oka a sokaknak sajnálatos terület- és országhatár-változásnak. Talán az is felvillant akkor az emlékezetében, hogy amikor ama súlyos sebesülése megese, éppen egy zombori igazi szerb bajtársa cipelte egy kilométeren át, és értesítette a szanitéceket súlyos sebesüléséről, akik meg is találták az addigra sok vért vesztett ópapat. Később már azt hangoztatta, hogy minden nemzetben találni jó és rossz embert egyaránt.

Apám otthon ópapa műhelyében tanulta ki a cipésmesterség minden csínját-bínját, de hamarosan túl is tett a mesteren. Kreativitása idősebb korában is megmaradt; mindig tudott újítani, új, hasznosabb eljárásokat másoktól ellesni, majd otthon alkalmazni. Szeretett szép férficipőket, csizmákat is készíteni, de igazán a női cipők és szandálok készítésében érezte otthon magát. A felsőrészeket, változatos mintákat maga tervezte, állította össze. Kisgyermek koromban, a háború alatt a vastag parafa talpú szandálok voltak divatban, később a teletalpú női szandálok viselése volt a módi. Apám mindig teljesíteni tudta az éppen akkor divatos irányzatot. Még most is előttem van, ahogy az elkészült cipőt vagy szandált maga elé tette, gyönyörködött benne, büszke volt a munkájára. A fekete bokscipőket, csizmákat, amikor elkészültek, középső ujjával rájuk kenve a cipőkrémet hosszasan fénysítette és megjegyezte: „Így ez a lábbeli, tudom, soha nem lesz még egyszer kisuvik-szolva!”

Édesanyám — a mami —, Schochter Mária 1916-ban született. Alacsony és töré-

keny asszony volt, de a szívósabb fajtából, akit földműves szülei korán befogtak mindenféle mezőgazdasági munkába, de emellett sok mindenhez értett, a háztartásban mégis csak másodrangú szerepe volt ómama mellett. Az azonban biztos, hogy a takarítás, nagymosás, tisztogatás, portörölés egészen rámaradt, pedig ekkora családban ez sem kevés. Szabadabb, ráérősebb idejében — főként késő ősszel vagy télen — szívesen varrt, kötött. Lánykorában aszúrozni is megtanult. Korán, már tizenhat évesen elvesztette édesanyját. Tizennyolc éves korában menyként került a Mayer-házba, ahol ómami úgy gondolta, hogy anyja helyett is anyja lesz.

Születésem előtt már világra jött egy leánytestvérem, de sajnos koraszülöttként, és csak néhány napot élt. Amikor én 1938-ban 4,5 kg-os súllyal megszülettem, anyám majdnem belehalt a szülésbe, mert otthon szültek akkor a kismamák, pedig az én esetemben bizonyára a kórházra is szükség lett volna.

A húgom, Mariska 1943-ban született aprószentek napján, amikor suprikálni indultak Bezdánban is a kisebb fiúk meg a serdültebb kamaszok. Legalább a rokonságba tartozó kislányokat illet mogyorópálcával megsuprikálni, hogy frissek, fürgék, takarok legyenek további életükben. Nekem már korán reggel megmutatták újszülött húgomat, és végtelenül boldog voltam, mert már nagyon vágytam kistestvérré, bár én mindig öcsinek képzeltem a leendő testvérkét. Korábban, ha a házunk felett gólya szállt el (volt belőlük arrafelé elegendő), szorgalmasan kiáltottam feléje az ismert gyermekváró versikét. Nos, én a suprikálásra már úgy indultam el, hogy minden házban el fogom újságotni, milyen rendkívüli esemény történt nálunk, de a legnagyobb meglepetésemre ezen az eseten olyan nagyon sehol sem csodálkoztak, csak a kistestvérem neve felől érdeklődtek. Hogy miért nem volt az másoknak akkora csoda, akkor még nem értettem.

Anyám az esti rövid, de rendszeres ima után mindig mondott nekem mesét, mielőtt a zöld díványon elaludtam volna. Ótati meséiben a suszterlegény mindig mindenkinek az eszén túljárt, mindig győzött, anyám meséi az általa ismert Grimm-mesék köréből kerültek ki. Legjobban a farkasról, a kecskéről és a kisgidáról szóló mese tetszett nekem; többször is szívesen meghallgattam. Csak azt nem tudtam elképzelni, hogy a legkisebb gida hogyan tudott elbújni az órában. Ahol aludtam, a nagyszüleim társaságában, a hátsó szobában, szintén volt egy nagy falóra, de azt is kicsinyeltem rejtek-

helynek, bármilyen ügyes volt is az a kisgida. Már csak az aranylón csillogó sétálótól sem lehetett volna úgy elbújni, hogy az ordas észre ne vegye...

1943-tól kezdve — ideológiai ellentétek miatt — előbb elhidegült, majd megszakadt a kapcsolat a Pusztai utca és a Nádudvar között. Mami egyértelműen új családja mellett tört lándzsát. A legjobban azt nehezményezte, hogy amikor Schochter ótati a front közeledtével útra kelt sátoros kocsiával, jó erőben lévő lovaival, a legszükségesebb holmival a Dunántúrra (abban a hiszemben, hogy hamarosan úgyis visszatérnek), még el sem búcsúzott tőle, sem a két Mayer-unokától. Az ekhós szekér aztán eljutott egészen Németországig, és mami már csak jóval a háború után találkozott szeretteivel. Ótati hamar meg is halt, mert az új városi életformát nem tudta soha megszokni...

„Ferenc batya” — így hívom ma is, aki már csak egyedül él szüleim korosztályából azok közül, akik gyermekkoromban körülvettek, szerettek. Ő akkor még nőtlen volt, velünk élt a nagycsaládban. Mindig nagyon büszke voltam a nagybátyámra. A nála idősebb Szepe batyát is szerettem, de ő már más családban volt inkább otthon, kislánya, Vici (Éva) egy évvel volt fiatalabb nálam. Szepe bácsiék családja az Új utca déli részén lakott. Az utca déli része ott kezdődött, ahol a Gólya utca keresztezte, és ahol egy kőkereszt, valamint az artézi kút volt. Ennek a kútnak a vizében lehetett csak Bezdánban puhára főzni a szárazbabot.

Ferenc batya az anyai nagybátyjától kitanulta a kőműves- és ácsmesterséget, de megtanulta a kőfaragást és a betűmetszést is. Műköveket és cementlapokat is készítettek a műhelyben. Amikor segéd lett, továbbra is a nagybátyja alkalmazta, mert a mester ekkorra már vállalkozóvá avanszált. Ha volt munkája, akkor mindig jól is keresett, de gyakran egész héten vidékre kellett munkába járnia. Ha esténél vagy a hétvégeken hazajött, mindig hozott nekem valami apró meglepetést. A legjobban a madárlátta kenyér ízlett (Hasebrot a sváb neve), ha tudtam is már akkor az eredetét. Csak a „csokoládékenyérben” csalódtam, mert a csokoládéra csak a színe emlékeztetett. Nekem jobban ízlett az anyám által dagasztott és a Tatics pék néni műhelyében sültt fozlós, fehér bacsikai kenyér...

A mi családbunkban élt 1941-től kezdve apai nagyanyám (ómama) édesanyja, az egyik dédnagymamám, akit grószmuternak nevezünk, de mindenki így hívta később is, aki csak ismerte. A teljes neve Limburger Ádámné (Zweng Magdolna) volt, és a szomszéd faluból, Kolutról származott, il-

letve jött annak idején férjhez a magyar többségű Bezdánba, de élete végéig csak faluja sváb dialektusát beszélte folyamatosan. Magyarul ugyan értett, de csak szavakkal tudott válaszolni, mert mindig félt attól, hogy kicsúfolják, ha a kiejtését meghallják. A faluját ugyan a helységnev-magyarosítás óta Küllődnek nevezték hivatalosan, de nálunk mindig a régi nevén emlegették. Nem is tudom, miért kellett ennek a helységnek új nevet kreálni, mikor már a középkorban is vár állott az akkori Kolluthon. A történelemben is szerepelt a neve, mert 1526-ban Kolluth mellett kelt át a Dunán Tomori Pál kalocsai és bácsi érsek a Bács-Bodrog megyei bandériumokkal a mohácsi csatába menet. A mi grószmutterunk természetesen a XVIII. században érkezett német telepeseznek a leszármazottja volt, és semmit sem tudott faluja középkori történetéből. Annál több történetet őrzött meg emlékezetében a XIX. századból, a saját életéből, tapasztalataiból. Én már kisgyermekkoromban és később is kedvvel és szívesen hallgattam igaz történeteit, bár sokszor ismételte őket, mint ahogy ez már idősebb korban másokkal is megesik. Rendszeresen imádkozott — ahogy mondta — mindnyájunkért, megtartotta a nagyobb egyházi ünnepeket — ilyenkor mindig felöltötte ünneplős ruháját, szoknyáját a szebbik kötényével együtt —, de misére már ritkán tudott elcsoszogni fekete mamuszában. Minden fontosabb házimunkába bekapcsolódott nyáron, télen sokat font és kötött: úgy tudott kötni, hogy oda sem kellett néznie; fonás közben nemcsak a fonal útját tudta figyelni, de a beszéd fonálát sem veszítette el, mert mindenre kíváncsi volt. Én voltam a közvetítő, ha valamiről lemaradt vagy éppen nem értett meg.

Még most is előttem van, ahogy grószmutter bütykös ujjával lelkesen megtanította nekem, hogyan kell kenderből ostort fogni, mert egy időben divatba jött az utcánkban a csordás- és kanászostor a fiúk körében. Az volt a kunszt, hogy kinek „szól nagyobbat az ostora néhány kanyarintást és a hirtelen megrántást követően. Ez attól is függött, milyen sudarat fontak a végére. Ebben az én grószmutterom verhetetlen volt!

Az ostorom nyelét ópapa faragta ki, sőt, rövid bőrökkel (volt elég hulladék a műhelyben) fel is sallangozta. Valahonnan egy régi rézkarika is előkerült az egyik pangli fiókjából, így az én ostorom lett az egyik legszebb a környékünkön. Hamarosan nagyokat csattogtatni is megtanultam vele a szomszédoknak nem mindig az öröme...

Mayer Antal
(folytatjuk)

B. Mikli Ferenc alkotásai a szerb sírkápolnában

B. Mikli Ferenc festőművész jubileumi kiállítása 80. születésnapján, a múlt év november 28-án nyílt meg „Színek és évek” címmel a Nagy István Képtárban. Egykönnyen nem felejtethető el sikere, és vajon ki tudná megmondani, hogy korábban mikor vett részt ilyen nagy számban érdeklődő egy helyi kiállítási megnyitón.

Ezen a napon jelent meg „A Szent György kápolna festője” címmel a Türr István Múzeum írásmű gyűjteménye sorozata 14. kiadványa, amelyet szétoztottak a megnyitó résztvevői között. A szerény terjedelmű füzetet Kovács Zita muzeológus szerkesztette, Pump Károly fotói illusztrálják. Úgy hiszem, hogy a tettszést keltő kiadvány főként azzal a céllal jelent meg, hogy ráirányítsa a figyelmet B. Mikli Ferenc művészetére, ezen belül is a Katonavárosban lévő, egykori pravoszláv temetőben álló szerb sírkápolnára, melynek falfestményeit a közelmúltban a művész alkotta. Az 500 példányban megjelentetett füzet nem sok személyhez juthat el, a kápolnát látogatók sem vehetik meg a helyszínen. Úgy érzem — ha kisebb mértékben is és más aspektusból —, a Bajai Honpolgár hasábjain írt sorimmal hozzájárulhatok ahhoz, hogy a Rudnay, Szivárvány és a Világos utcák által határolt kápolna látogatására felhívjam a figyelmet.

Mindenekelőtt a bajai szerbség történelméről kell szólni. Délszláv gyűjtőfogalommal jelölik a többféle, sajátos vallási kötődéssel, műveltséggel, hagyományokkal rendelkező, déli szláv nyelvet beszélő nemzetiségi csoportokat, mint pl. a katolikus bunyevákokat és a görögkeleti vallású szerbeket. Már a török uralom előtt és alatt laktak szerbek gyéren Baján, feltehető, hogy akkor is volt templomuk. A

megszállók kiűzése után a megritkult lakosság pótlására a betelepítésekkel megsaporodott népesség nagyobb hányadát délszláv népelemek alkották. Van adat arról, hogy három templomuk — az egyik a Rákóczi-szabadságharcban elpusztult — és két temetőjük létezett. Amikor Baja 1696-ban városi rangot kapott és szerb lakói kiváltságokban részesültek, két templomuk volt. Ma is áll a Szent Miklós nagytemplom és a Gyümölcsoltó Boldogasszony nevére szentelt kistemplom. Idők folyamán — főleg az első világháborút követően jelentősen csökkent a szerbség száma, ma már alig-alig van szerb nemzetiségű városlakónk.

A szerb sírkápolnát körülölelő temető létét már egy 1784-ben rajzolt térkép jelezte. A sárkányölő Szent György tiszteletére szentelt egykori temetőkápolna Vujić Josif és felesége, született Szokolovity Katerina síremlék kápolnája volt, melyet a férj halála után építtetett özvegye 1903-ban közhasználati céllal. Létrehozója e városrész lakója, Iszkaítz András (1854–1939) építőmester volt, aki figyelembe vette az ortodox építészet alapvető irányelveit.

A temetőkápolna a második világháborúban megsérült, később kifosztották. A város megvásárolta, Városrendezési céllal, elszomorító módon 1983-ig kíméletlenül felszámolták a temetőt, likvidálták az építető család szentély alatti kriptáját is. A kápolna kis lélekharangja már az új köztemetői haranglábon jelzi feljajdulva, hogy eltávozott közülünk valaki.

B. Mikli Ferenc festőművész, városunk díszpolgára — akinek apja is dolgozott felépítésénél — szívósan küzdött azért, hogy a város újjáteremtse a kápolnát és környékét, hogy múltja feledésbe ne me-

Politikamentességre törekvő,
független lapunk ajánlata a választási kampány idejére:

„... Magyarok, tanuljátok jobban szeretni a hazát, mint ahogy egymást gyűlölitek.”

(A szövegrészt arról a bajai Duna-parti egykori emlékkőre vésett mondatból emeltük ki, amellyel elődeink megjelölték azt a helyet, ahol az utolsó magyar király, IV. Károly utoljára érintette a hazai földet, mielőtt egy angol monitoron száműzetésbe vitték.)

rüljön. Így 1999. november 20-án, kívül-belül felújítva átadásra került.

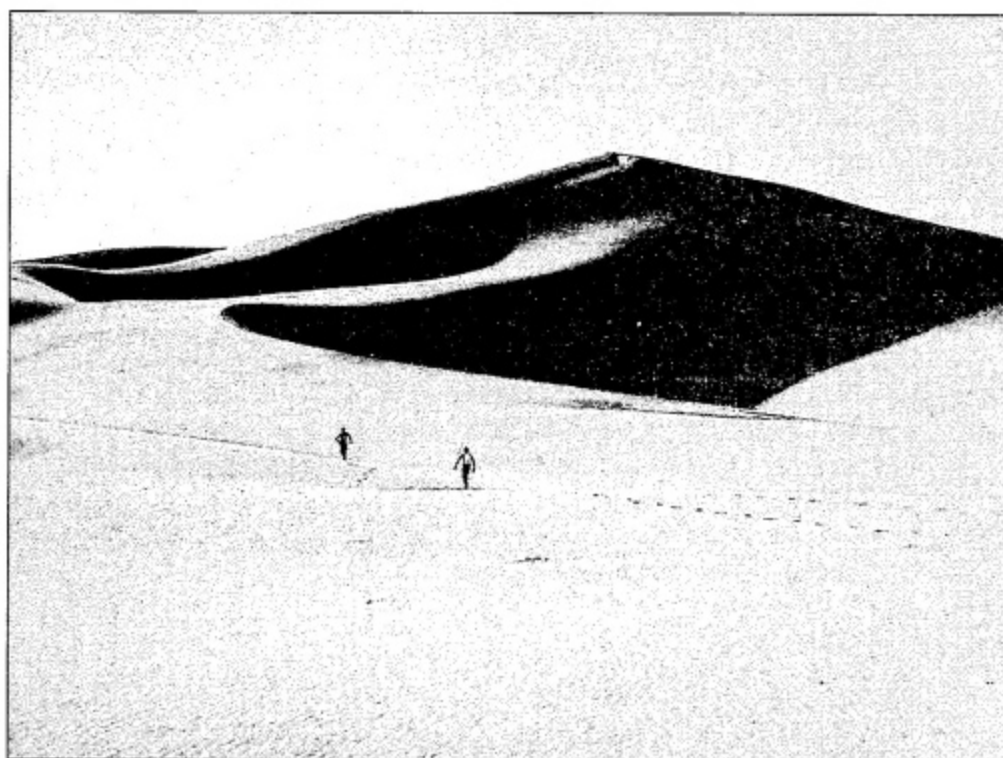
B. Mikli Ferenc festőművész önzetlen felajánlással, díjazás nélkül megalkotta az általa jelképpé nemesült „Megbékélés Kápolnájának” nevezett építmény falképeit. Belső terében a falakat az általa festett seccok díszítik.

A szentélyben baloldalt a keresztre feszítés, középen a sírbatétel, jobb felől Jézus feltámadása látható. A mennyezeten ugyancsak Jézust ábrázolta a művész, ott mint pankrátort, kezében az Alfa és Omega betűk jelével díszített könyvvel, mutatván, hogy Ő a kezdet és a vég. A négy keskeny falsíkon a pravoszláv liturgia kedvelt szentjei állnak: baloldalt Szent Miklós, jobboldalt Szent Száva, hátul az írásbeliség megalapítói Szent Cirill — kezében frott tekercs — és testvére Szent Metód. Hátul bal kéz felé Jézus megkezesztelése, jobb felé az Angyali Üdvözlés jeleneteit alkotta meg a művész. A mennyezetről a gyermeket tartó Szent Szűz pillant ránk. A belső kovácsoltvas kapu felett a kápolna védőszentjét, Szent Györgyöt láthatjuk, amint legyőzi a sárkányt. Végezetül a bejárati ajtó fölé, belül a festő saját magát és elhunyt szeretteit — szüleit és feleségét — festette meg, közepén a kápolna ábrázolásával és egy ikonnal.

A belső kovácsoltvas kapu és a fülkék fából készült ajtajait, az öröklámpát, a gyertyatartót, olajmécsesét és az ablakok térrácsát visszafogott formavilággal Bálint Attila grafikus tervezte.

A temetőkápolna látogatható kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken 9-11 és 16-18, szombaton 10-12 és 15-17 óra között. Előzetes bejelentkezés a 79/325-092 számú telefonon. Nem ártana, ha illetékesek az említett kiadványból árusításra átadnának példányokat a látogatók kalauzolásával megbízott személynek.

Bánáti Tibor

Emlékek egy boldog emigrációból

I.

Divatos turisztikai program manapság az észak-afrikai utazás. Mondjuk Tunéziába, Marokkóba vagy Egyiptomba. Algériát sajnos ki kell hagynom a felsorolásból, mert ma már ugyanúgy elzárt a világ elől, mint Líbia, bár ez utóbbi évtizedek óta szinte megközelíthetetlen. Algéria szeparáltsága viszonylag friss, csupán az 1990-es évek elejétől „érvényes”.

A rövid kirándulásokról hazatérők egyrészt kitörő lelkesedéssel és elragadtatással beszélnek élményeikről, másrészt ambivalenciával nyilatkoznak benyomásaikról. Az előbbi érzések a megbízható, ragyogó időjárásnak, a mediterrán kuriózumoknak, a jó színvonalú szállodáknak, Karthágónak vagy a piramisoknak, aztán Casablancának és nem utolsósorban a sivatagnak szólnak.

A fenntartások már általánosabb érvényűek. Szegénységről, piszokokról, furcsa közérzeti bizonytalanságról, áttörhetetlen, elhanyagolt küllemű tömegről és a közbiztonság hiányérzetének lehetőségeiről beszélnek. Érthetetlen, különös világról, amelynek rövid észlelése után megrettenve menekülnek vissza a civilizációba.

Miközben emigrációs emlékekről fogok beszélni, két dolgot azért feltétlenül hangsúlyozni szeretnék. Egyrészt azt,

hogy aki hosszú éveket tölt el az arab világban, másként ítéli meg ottani életterét, és egy idő után belülről tud kitekinteni. Alkalmazkodásai során sok mindennel azonosul, aktív részesévé akar és tud válni egy ilyen különös környezetnek.

Másrészt sajátos visszavonultságában csupa szépre és nemesre emlékezik. Hazájára ugyanúgy, mint otthon maradt ismerőseire, barátaira, múltja felemelő pillanataira.

De ezzel egyidőben már azt a kérdést is felteszi, hogy hol temessék el, ha netán idegenben halna meg. Talán mégse az arabok közé? És ha már ez megtörténne, legalább jöjjön sírgödre mellé valaki, és mondjon beszédet valamilyen óhazai textussal. És gyászolók is jöjjenek vele, sirassák meg, nyerje el részvétüket, és fejezzék ki érdeklődésüket.

Ez a fenséges lehetőség persze csak egy emigráns lelkében fogalmazódhat meg, aki valamilyen kényszerű okból hagyta el hazáját, és a halkan morajló tenger partján ülve vagy éjjeli nyugalomban a szikrázó csillagokat nézve elmélkedik. Netán a sivatag forró dűnéi között két dologra gondol: az állhatatos kitartásra és a minél gyorsabb szabadulásra. Aztán kitart, de nem mindenáron akar szabadulni. Ésre-

Helyreigazítás

A 2001. decemberi számunkban közölt Stevie Wonder című írásba sajnálatos hibák kerültek. Az említett kanadai újság természetesen nem Torino Star, hanem Toronto Star, s a cikkben szereplő Várfi István nem huszonkét, hanem huszonhét évig dolgozott a lapnál. Elnézést kérünk.

vétlenül letelepedik. Szeretné ezt a világot közletről megélni, ezekkel együtt leborulni és homlokával érinteni a kövezetet. (Scheiber Sándor gondolata Goldziher Ignácról.)

Amikor aztán előbb-utóbb mégis hazatér, szörnyűségeket kezd mesélni „fogvatartásáról”: állítólagos sebeket mutogat testén, és frissen borotvált arccal hosszú szakállat emlegeti, amelyet — úgy mond — azért nem tudott soha leborotválni, mert azt hitte, hogy vele együttérzést vált ki és alamizsnát kap.

Algéria történelme elszakíthatatlan az európai befolyástól. Valamikor a Görög-Római Birodalom része volt, aztán változó időtartamú török, spanyol, majd francia hódítások terepe. Harcolt a kereszténységgel, és állandóan küszködik önmagával.

Különösen a török hódoltság egy részében — a XVI. század végén és a XVII. század elején — őriztek Algériában európai keresztény foglyokat, akiket kalózzakciók során „verbuváltak”. Részben tengeri rajtaütések, részben a dél-európai tengerparti városok ostromai közben. Számuk a fenti időszakban a 25000-et is elérte. A nevezetesebb rabok közül Miquel de Cervantest említhetem, aki 1575. szeptember 20-án testvérével együtt Saintes-Maries-de-la-Mer környékén hajózott. Három török hadihajó támadta meg őket. Mindkettőjüket elfogták, aztán meg sem álltak Algerig. A nevezetes író először II. Fülöp titkárához írt segélykérő levelet, majd szökni próbált Oránba. Próbálkozása nem sikerült. Bab el Ouedben (ma a főváros egyik kerülete) kényszermunkában erődítményt épít. Ezt követően Hasszán pasa kertésze lesz. Először testvére szabadul komoly pénzösszeg ellenében. Cervantes még többször szökni próbál, de csak 1580-ban sikerül kiváltani őt. Október 24-én indul vissza Spanyolországba. Történeteiről a Pélás elbeszélések-ben, a Don Quijote egyik fejezetében pedig külön megemlékezik.

De hivatkoznék itt egy hajdan volt cári tengerésztiszt — bizonyos Kokosztov — 1787-ben Pétervárott megjelent könyvében írottakra. Idézem: „A rabszolgáknak két csoportja van: az egyik a dejté, a másik a lakosságé. Mindkét csoporthoz tartozók jól öltözöttek, jól tápláltak, és fogságuk idején az algériak sokkal emberesebben bánnak velük, mint az európaiak az ő rabszolgáikkal... A dejté rabszolgái a legjobban ellátottak, mesterséget űzhetnek, egyesek annyi pénzt gyűjtöttek, hogy kiválthatják magukat, má-

sok, miután bizonyos jólétet értek, nem is gondolnak a hazatérésre...”

Akarva, akaratlanul mi is — az úgynevezett szakértők — modern keresztes lovagokként tértünk haza. De mivel hazánk annak idején nem volt a „keresztény Európa” része — semmiképpen —, itthon pedig csak alapos meggondolások után lehetett például az iszlám világ valláserkölcsi dolgairól beszélni, függetlenül attól, hogy valaki hívőként vagy racionális alapon próbálta megközelíteni ezeket a kérdéseket.

Ez a furcsa, de lényegében boldog emigráció 1978–1983-ig, majd rövid megszakítás után 1986 végétől 1989 nyaráig tartott.

Hazatérésünk után sokáig csend borult az algériai évekre. Leginkább csak „sors társainkkal” lehetett érdemben felidézni az eseményeket.

Igaz, ami igaz, mind tágabb, mind szűkebb környezetünk már korszakos dolgokkal volt elfoglalva, a mi repatrizációnk abszolút személyes ügy maradt.

Több mint húsz éve már, hogy Afrika földjére léptünk, és több mint tíz, hogy elhagytuk második hazánkat. Csak reményeink szerint lehetséges, hogy egyszer még viszontlátjuk. A valóság más bizonyosságot üzen.

Ezért hát járjuk még egyszer végig múltunknak érdekes és tanulságos darabját, és akiket mindez érdekelne, tartsanak velünk.

A most kezdődő évben megpróbálom felidézni és sorba rakni az eseményeket, Algéria megismerésének fontosabb állomásait. Szót ejtek majd orvosi akklimatizálódásunkról, de alkalmi rebelliókról is. Szó lesz a tájról, az emberekről, és elmesélek majd egy néhány furcsa történetet. Mindenképpen ide kívánczik beszélni arról is, hogy mi volt ennek a furcsa emigrációnak az értelme és mik voltak a kockázatai. Mennyire lettünk erősebbek világlátásban, megértésben, toleranciában.

Az Egészségügyi Minisztérium az idő tájt rendszeres pályázati hirdetményekben ajánlott külföldi munkavállalási lehetőségeket. Afrikában két ország, Líbia és Algéria nyitotta ki legtágabbra kapuit. A kiutazók döntő többsége azonos nemzetiségű kolóniákba tömörült, és az egyes szakmák képviselői szerződésük időintervallumai szerint követték egymást. A nagy klinikai szakmák hosszabb várakozási időt igényeltek, a szűkebb diszciplínák, illetve a diagnosztikus munkakörök könnyebben voltak megközelíthetők. A munkavállalót közvetítő hi-

vatal (TESCO) leginkább orvos házaspárok közvetítését támogatta, hiszen őket közös munkahelyen és egy lakásban el tudta helyezni.

Ilyenformán „nemzeti kórházak” alakultak ki (pl. szovjet, bolgár, lengyel, magyar stb.). Közöttük semmiféle szervezeti kapcsolat nem létezett, a progresszió és az együttműködés többnyire személyes kapcsolatokra épült.

A nemzetiségi azonosság legfőképpen biztonságot jelentett, hiszen a kiutazókat átszűrte a nyelvi nehézségek és a hihetetlen bonyolult adminisztráció útvesztőin. Az orvoscsoportok élén — a kórház szakmai tanácsadójaként — egy, már hosszabb ideje a helyszínen dolgozó, tapasztalt kolléga állt. Rajta keresztül tudtunk kommunikálni az intézmények „menedzser”-igazgatóival, akik elsősorban a Felszabadító háborúban szerzett érdemeik alapján kerültek pozícióba és kaptak komplex állami ellátást.

A kiutazás előtti felkészítésünk rövid és egyszerű procedúraként él emlékezetemben. Szakmai alkalmasságunkat a vonatkozó életrajzi adatok és a szakorvosi bizonyítvány(ok) automatikusan bizonyították. A nyelvtudásra vonatkozó valóságok hitelességét nem ellenőrizték. Kaptunk védőoltásokat és ajánlott orvosi irodalmi jegyzéket. Politikai töltésű felkészítésünk sztereotípiákat tartalmazott. Feltétlen diszkrécióért kértek azzal együtt, hogy bölcs alkalmazkodás határozza meg magatartásunkat.

Algéria fogadókészsége óriási volt. Magyarország 1962. április 7-én létesített diplomáciai kapcsolatot nagykövetségi szinten. Az 1960-as évek második felében már számos államközi egyezményt és megállapodást írtak alá. A 70-es években először vízügyi együttműködést deklaráltak, majd a mezőgazdaságban, az építőiparban és az egészségügyben is lehetővé vált magyar szakemberek algériai tevékenysége. Így alakult ki szabad terep számunkra is.

Elképesztő tájékozatlansággal érkezünk új munkánk helyszíneire. Ennek csak részben volt oka a hevenyészett és rövid felkészítés. Sokkal inkább az játszott ebben szerepet, hogy a helyszín mint természetföldrajzi és mint gazdasági környezet — nem is beszélve az ideológiai-politikai összefüggésekről — a szocialista világrendszer területén nem töltött be fontosabb szerepet a közgondolkodásban. Ennek orvosi részében különösen nem, hiszen nálunk például a német-porosz irányultság volt a meghatározó. A

francia vagy éppen a historikus kuriózumokat felmutató orvoslás még szakmai körökben sem igényelt prioritásokat. (Mindezek a dolgok az évek során átértékelődtek, rengeteg kétséget is támasztottak, és sok-sok pótlást követeltek történelmi, filozófiai és szemléleti kérdésekben egyaránt.)

Még szerencse, hogy a kockázatokat az idő tájt nem éreztük át. Bizonyos menekülési kényszer, a kétségtelenül kecsegtető lehetőségek (sok utazás, nyelvtanulás, jó fizetés), a klasszikus és sürgősségi betegellátás kecsegtető lehetőségei küldetéstudatot is gerjesztettek. És a sokszor

semmivel sem magyarázható, magától értendő kalandvágy mindig győzedelmeskedett a realitások és a fenntartások ellenében.

Tulajdonképpen a paradicsomba — de legalább is — egy friss oázisba készülődünk. Oda, ahol majd valami régen elképzelt bibliai környezetben, humanitárius eszméktől áthatva bevonulunk az ősemberek közé. Rajtunk nem fog a malária, a bilharzia és a golyó sem fog. Gyermekeink rövid idő alatt tisztafejű orientalisták lesznek, és magától értetődő könnyedséggel megtalálják helyüket soknyelvű környezetünkben.

Egy hónappal kiutazásunk után meghalt Huari Bumedien. Extatikus jalkiáltások közepette gyászolt a nemzet. Akkor még nem a szent háborúk látványához szokott szemünkkel láttuk a dolgokat. De akkor, amikor a rekedten sístergő fekete-fehér televízióban közvetített események során asszonyok vetették ki magukat lakásuk ablakából, akkor még nem tudtuk, hogy meddig jutunk!

*Kép és szöveg:
Vajtai István*

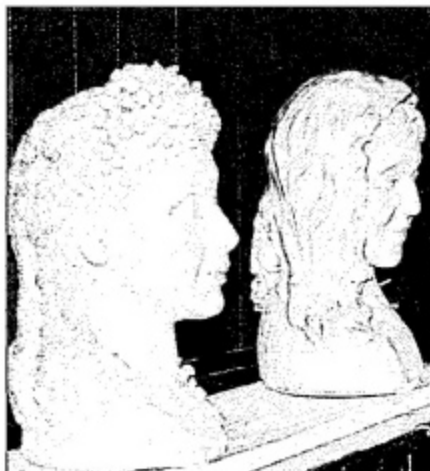
(Folytatjuk)

A Batthyány utcai kis templom általában zenei rendezvények otthonául szolgál. Sajnos egyre ritkábban, pedig nagyon szeretik a muzikusok ezt a kopott falú termet. Úgy tűnik azonban, hogy nem csak zenészeket inspirál a különleges helyszín, mert Szentpéteri Klára is ide álmodta bajai bemutatkozó kiállítását — alig két saroknyira a szülői háztól.

Kézzel írott meghívókon terjedt a hír, mégis sokan voltunk kíváncsiak a csak egy napig látható szobrokra múlt év december 8-án. A miérte a választ megtudhattuk Mezeiné dr. Kopasz Mária köszöntőjéből.

„Szentpéteri Klári a bajai ifjúság kedves színfoltja volt. Szinte lebegett közöttünk. Bájos mosolyával, kecsességével, színes egyéniségével sokunkat elbűvölt.

Tizenévesen a kisváros rajztehetsége, torna- és teniszbajnoka, megyei úszóbajnok. Húszévesen a művészi torna országos bajnoka. Huszonkét éves volt, amikor átvette középiskolai testnevelő tanári diplomáját. A Testnevelési Egyetemen évtizedekig tanított ritmikus gimnasztikát és táncot.

Az Ősz és a Tél című alkotások

Szoborkiállítás a kis szerbtemplomban

Bajai tartózkodásai alatt többünk apró gyermekét is tanította.

Egész életében két művészeti ág vonzotta. Az egyik a belső építészet és szobrászat, a másik a mozgásművészet. Ő erről így vall: „Szobrocskáimmal a női formák esztétikáján keresztül az élet szépségét szeretném érzékelteni. Vágyom, hogy a szép mozgást, amit tanítottam, a figuráim is kifejezzék.”

Az agyaggal való ismerkedést Bulgáriában, férje tartós kiküldetése idején kezdte el, a portré-szobrászatot Jansen Frigyes szakkörében itthon tanulta.

Legutóbbi fővárosi kiállításán alkotószemléletéről dr. Gazsó Ferenc professzor azt mondta, hogy a 21. század várható stílusirányzatával megegyezően nem az absztrakciót, hanem a realizmust részesíti

előnyben. Az alkotó kétféle érdeklődési területét pedig igen találóan így kötötte össze: a tánc, a mozgásművészet a pillanat művészete, szobrai pedig maradandók, bármikor élvezhetők.

Családjával régóta Budapesten él. Férje, dr. Nagyszentpéteri Géza egyetemi tanár, nyelvész, Péter fiuk diplomata, Miklós fiuk művész, az operaház magántáncosa.

A szobrok többsége valóban csak néhány órára érkezett Bajára, de közülük egy, a Pro Urbe Baja című alkotás — archaikus ruhában karcsú nőalak, fején a város címerével — végérvényesen itt marad, ugyanis ezt Baja város díszpolgárainak ajánlotta fel Szentpéteri Klára.

*Az alkotó a Pro Urbe Baja című szobrocskával
Fényképezte: Schmidt Antal*

Schmidt Antal

Marosfalvi

*Bajai szálak
egy szombathelyi könyvben*

Marosfalvi Antal szombathelyi festőművész. Az életútját bemutató könyv 70. születésnapja alkalmából jelent meg 2001 karácsonyán. Hogy miért foglalkozunk mi is e kötetrel, arra a cikk alcíme utal.

Mik is ezek a bajai szálak? Nos, a legerősebb egy felnőttkorban kibontakozott mély férfibarátság Marosfalvi Antal és dr. Richnovszky Andor biológus között. Ez utóbbi személyről (tudnunk kell, hogy bár élete tudatos és tartalmas részét túlnyomóan Baján élte le, lelke mélyén mindvégig szombathelyi maradt. Kettejük teljes levelezése feldolgozásra várva a Türr István Múzeumban található meg. Ami eddig napvilágot látott erről a kapcsolatról: Richnovszky Andor katalógus előszava a festőművész jubileumi kiállításához a szombathelyi képtárban, illetve Marosfalvi Antal emlékező írása lapunkban barátja halálának ötödik évfordulóján.

A Richnovszky katalógus szövege (1991) az új könyvben is megjelent. Milyen szép szavakkal és mégis mennyire pontosan fogalmazza meg Marosfalvi addigi festészetének lényegét: „Mint ha az őszi nap sugarai-ból font szűrőn át látnánk a világot. Nem perzsel, nem éget, de szívet-lelket melenget. És mégis ... gondolkodásra készítet, kényszerít.” Ő még nem ismerhette a zaklatott világunkat hatalmas méretű virágméteforákkal ostromozó új alkotásokat, amelyek 2000 júniusában kerültek bemutatásra a környezetvédelmi felügyelőség Labor Galériájában. Az erről szóló írás (Schmidt Antal: Egy kép, egy történet, Bajai Honpolgár) is szerepel a könyvben.

Marosfalvinak összesen két kiállítása volt Baján, az elsőt 1980-ban még Richnovszky Andor szervezte. Több festménye került akkor bajai gyűjtőkhöz, azt viszont éppen neki köszönhetjük, hogy egy főterünket ábrázoló festmény — Nemcsics Antal pápai festőművész festette valamikor még az ötvenes években — több évtizedes távollét után bajai tulajdonoshoz kerülhetett.

Marosfalvi Antal bajai látogatásaihoz a múzeumi kiállítások megtekintése éppúgy hozzátartozott, mint az ártéri barangolások. A gemenci séták emlékét olajfestményein örökítette meg.

Neki nem adatott meg a főiskola elvégzésével eljutni a hivatalból kijáró művész címgig. A Cipőgyárban gépészműszakként végzett munka mellett maga választotta alkotói úton járva vált határainkon túl is jegyzett rangos művésszé. Ezt támasztják alá a könyvben összegyűjtött kritikák, interjúk, megnyitó szövegek, újságcikkek éppúgy, mint a vendégkönyvek bejegyzései. Legutóbbi bajai kiállításakor például ilyen sorok kerültek vendégkönyvébe: „Ísmét bebizonyosodott, hogy a természet tiszta ábrázolása mennyire megragadó, ha tiszta eszközökkel, érthetően átköltve jeleníti meg a tehetőség. A kiállított szobrok mint díszítő eszközök is az ember életét megszépítő eszközök, de mondandójuk a költészet magasságába emeli a tárgyakat.” (Esnagy József, Baja)

Schmidt Antal

A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2001. (12. évfolyam)

1. szám (január)

BÁNÁTI Tibor: Boldog új évet! (1. old.)
Baja város ... városi kitüntető címeket ... adtak át. (2. old.)
B. T. [Bánati T.]: A kitüntetettek munkásságáról. (3-6. old.)
PETRITY József: Az ártéri természetmegőrzés és a vidékfejlesztés lehetősége az Alsó-Duna-völgyben. (6-7. old.)
HORVÁTH Ádám: Ujjgyakorlatok. (A kanapé, Hókirály) (7. old.)
SOLYMOS Ede: Száz év ide-oda. (8-9. old.)
A Bajai Honpolgár 2001. évi naptára (ill. Bálint Attila) (10-11. old.)
VAJTAI István: Baja úszósportjáról. (12-15. old.)
DÁNIEL József: Egy magyar rekord az óceán-repülés hőskorában. (15-16. old.)
KŐHEGYI Mihály-SCHMIDT Antal: A város-házi freskó. 2. rész. (17-18. old.)
EIGEL István: Szakértői vélemény Szurcsik János festőművész freskójáról, amelyet Baja Városi Tanács tanácstermébe készített. (18. old.)
SCHMIDT Antal: Ismeretterjesztő füzet Gemencről. (19. old.)
Tisztelt Olvasónk! [felhívás az SZJA 1%-ának felajánlására] (20. old.)
SCHMIDT Antal: Újabb festménynaptár Bajáról. (20. old.)
SOLYMOS Ede: Az álmok valóra váltak. A Mohácsi-szigettől a Ludovikáig és a ny. alezredesi rangig. Nagy János életrajzi írása. (20. old.)

2. szám (február)

MERK Zsuzsa: Solymos Ede 75 éves. „... megmaradtam ilyen kis múzeumistának” (1-3. old.)
SOLYMOS Ede: Hozzászólás a Régi és új gondolatokhoz. (3. old.)
FENYVES László: A fokgazdálkodásról és egyebekről. (4-5. old.)
TÓTH Imre: Szakállas fűzfák. (5-6. old.)
BUZETZKY Győző: Impresszió. Természetvédelem a köztudatban régen és ma. (6-7. old.)
BÁNÁTI Tibor: Egy világjáró bajai születésű vadász könyve. (Könyvismertetés) (7. old.)
KELEMEN Márton: A 75 éves Bánati Tibornak (A Barátnak). (8. old.)
SCHMIDT Antal: Tankönyv a vízről kisiskolásoknak. (Könyvismertetés) (8-9. old.)
DÁNIEL József: Kórház a sziklák alatt. [I. rész] (10-11. old.)
KOVÁCS Zita: Éber Anna 95 éves. (12-13. old.)
KOVÁCS Zita: A könyv művészete. Kódexíró és kódexfestő pályázat. Baja, 2000. április-december. (13. old.)
HORVÁTH Ádám: Ballada. (vers) (14. old.)
BLÁGA Borbála: 2001. év bajai évforduló. (14-16. old.)
GLASENHARDT János: Német kisebbségi élet Baján 1994-1998. (16-17. old.)
JÁSZ Anikó: A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2000. (17-20. old.)
SCHMIDT Antal: Madarat fog a bánat. Szűcs István verseskötete. (Könyvismertetés) (20. old.)
SZÚCS István: Önéletrajz, Metamorfózis I., Metamorfózis II. (versek) (20. old.)
Megjelent a bajai ferencesek Háztörténetének I. kötete. (ajánló) (20. old.)
Olvasóink figyelmébe! 1%. (Felhívás az SZJA 1%-ának felajánlására) (20. old.)
Lapunk az alábbi helyeken kapható. (20. old.)

3. szám (március)

FALUDI Gábor-SZÁDECZKY Attila: Az 1956. évi jeges árvíz Baján. Dokumentumok, visszaemlékezések. (1-13. old.)
BUZETZKY Győző: Fokgazdálkodás és vízgazdálkodás. Hozzászólás a Bajai Honpolgár decemberi számában megjelent Régi-új gondolatok az ártéri gazdálkodásról című cikkhez. (14. old.)
BÁNÁTI Tibor: Régmúltból származó márciusi esemény emléke. (15. old.)
DÁNIEL József: Kórház a sziklák alatt. [II. rész] (15-18. old.)
BÁNÁTI Tibor: Bede Imre (1824-1911) (Bajai arcképcsarnok) (18-19. old.)
HORVÁTH Gyula: Olvasói levél... (Dániel J.: Egy magyar rekord ... c. cikkére) (20. old.)
SOLYMOS EDE: Kedves Tibor! (20. old.)
Olvasóink figyelmébe! 1% (Felhívás az SZJA 1%-ának felajánlására) (20. old.)

4. szám (április)

PAJOR Enikő: A bajai ferencesek Historia Domusának olvasata. (1-5. old.)
SCHMIDT Antal: Beszélgetés Richter Ionával új könyvéről. (5-6. old.)
RICHTER Ilona: Könyvbemutatóra... (6. old.)
RICHTER Ilona: Köszönet és búcsú. (vers) (6. old.)
BÁLINT László: Láng József. (Bajáról indultak) (7-9. old.)
Közlemény. [információ a lap régi példányairól] (9. old.)
SOLYMOS Ede: Megint egy térkép. (11-12. old.)
GERA Mihály: A Visszapillantó. A hatvan esztendő Kovács László gyűjteményes kiállítása elé. (12-13. old.)
SÜMEGI György: Kovács László festő-grafikusművész. (Kiállítás-megnyitó) (13-14. old.)

DÁNIEL József: Kórház a sziklák alatt. [III. rész] (14-17. old.)

KŐHEGYI Mihály: A bajaiak ajándéka a csanádi reformátusoknak 1808-ban. (18. old.)

FEKETÉNÉ Bakacsi Zita: Megjelent az Eötvös József Főiskola Kamarakórusának CD lemeze. (18. old.)

DANI Jánosné: Egy kiállítás-megnyitó szövegéből ... (19. old.)

LAKI Ferenc: „Ecce Homo” az ezredfordulón. [I. rész] (20. old.)

5. szám (május)

DÁNIEL József: Egy különös sorsú hagyatéka: Magyar Sándor óceánrepülő bajai relikviái. (1-6. old.)

TÓTH Imre: „Régi-új gondolatok”-hoz „az ártéri gazdálkodásról”. [I. rész] (7. old.)

BÁNÁTI Tibor: Interjú dr. Márton Imrével. (Világjáró magyarok) (8-9. old.)

BARTHA Zoltán: Rudnay mester korrektúráiról. (10-11. old.)

ILLÉS Sándor: Búcsú a Bácskától. (11. old.)

[Bálint Attila]: Illés Sándor. (Életrajz) (11. old.)

KŐHEGYI Mihály: Adatok a Baja-Bezdán közötti tápcsatorna történetéhez. (12. old.)

DÁNIEL József: Habent sua fata libelli. (13. old.)

HORVÁTH Ádám: Kérde, mért nem sírok soha?; Utolsó emlék; Nagy Magyar Bánatom. (versek) (13. old.)

TÓTH Imre: Erdészeti vándorgyűlések Baján. (14-15. old.)

KOVÁCS Zita: Papírszeletké, Baráti György fotográfus kiállítása. (15-16. old.)

SCHMIDT Antal: A keramikus-szobrász. [Mészáros Gábor] (16-17. old.)

MERK Zsuzsa: Nagy András emlékezete. Egy kisváros, Baja főépítészének munkássága. (17-18. old.)

SÁROSY Józsefné: A tizedik Ponty-Poronty úszóverseny elé. (19. old.)

LAKI Ferenc: „Ecce Homo” az ezredfordulón. [II. rész] (20. old.)

6. szám (június)

Baja város millenniumi zászlaját dr. Dávid Ibolya ... adta át ... (fotó) (1. old.)

MERK Zsuzsa: A Ferenc József-csatorna fotóalbuma. (2-6. old.)

SOLYMOS Ede: Lükő Gábor 1909–2001. (6. old.)

KELEMEN Márton: 100 éve született Németh László. (7-8. old.)

KŐHEGYI Mihály: A dusnokiak 121 évvel ezelőtt. (9. old.)

GYULAVÁRI József: Baja város millenniumi napjának és a Jánoska-eresztésnek ünnepi eseményeiről... (fotók) (9-11. old.)

DÁNIEL József: Non omnis moriar. [Schwalm Pálról] (12-13. old.)

DÁNIEL József: Bálint László A szabadság katonája. (Könyvismertetés) (13-14. old.)

UHERKOVICH Gábor: A bajai meteorológiai állomás létrehozója: Endrey Tivadar 1885–1959. (15-16. old.)

TÓTH Imre: „Régi-új gondolatok”-hoz „az ártéri gazdálkodásról”. II. rész. (16-17. old.)

KOVÁCS Zita: Rejtőzködő vágyak. [Fodor

Ilda, Mészáros Gábor] (Kiállítás-megnyitó) (18-19. old.)

Olvasói levél ... (P. J.) (20. old.)

B. T. [Bánáti Tibor]: Megjegyzések P. J. olvasói leveléhez. (20. old.)

VINCZE Péter: Szánalom; Kilátástalanság. (versek) (20. old.)

7. szám (július)

VAJTAI István: „Hej halászok ...” Solymos Ede fényképeinek bemutatása. (Kiállítás-megnyitó) (1-5. old.)

SOLYMOS Ede: Marian néni és a krumplikeményítő. (6. old.)

BÁNÁTI Tibor: Két név a régmúltból. (7. old.)

SCHMIDT Antal: Dr. Csapody Vera levelei dr. Richnovszky Andorhoz. (7-9. old.)

BERNSCHÜTZ Sándor: Búcsú Kőhegyi Mihálytól. (10. old.)

KŐHEGYI Mihály: Mikor épült a Latinovics család temetkezési kápolnája Bácsborsódon? (11. old.)

ÉBER András: Megújult az Éber Alapítvány. (12. old.)

BÁNÁTI Tibor: Két kép, két név. (13-14. old.)

SCHMIDT Antal: Turista térkép Gemencről. (14. old.)

HORVÁTH Ádám: Három Shakespeare-sonett. (versfordítások) (15. old.)

ILLÉS Sándor: Bácskai üzenet. (15-16. old.)

SZÓKE György István: Baja város környezeti állapota. (16-19. old.)

A Bajai Honpolgár Alapítvány ... 2000. évi gazdálkodás rövid ismertetése. (20. old.)

Lapzártakor kaptuk a hírt ... elhunyt Kelemen Márton, a Bajai Honpolgár Kuratóriumának elnöke.

8. szám (augusztus)

Szent Istvánnak, a magyarok első királyának születése és országglása. (1. old.)

Baja város ... millenniumi rendezvénysorozatának záróprogramja. (2. old.)

SOLYMOS Ede: A laptáros. (2-3. old.)

BÁNÁTI Tibor: Jad vashem. (4. old.)

MOLNÁR Kálmán: Kelemen Márton 1955. április 13. – 2001. június 26. (5. old.)

ILLÉS Sándor: Tűz a tanyán; Floridai magyar akác; Harangok üzenete. (6-7. old.)

BAJAI Lajos: Eszti madám. (8-9. old.)

VAJTAI István: „Pillantás a hídról”. Népművelés, városkép 2001. (9-11. old.)

DÁNIEL József: A Civitas fidelissima. (12-15. old.)

GERGELY Ferenc: Küldöm ez írást koszorú helyett. „Kőhányó”. (15. old.)

B. A. [Bálint Attila]: ... Isten veled, Miska bácsi ... (15. old.)

KOVÁCS Zita: A látás iskolája Baján. (16-17. old.)

ir: ... a Zsilip Múzeum megnyitása. (17. old.)

Újvárosi vigasság ... program. (18. old.)

GELÁNYINÉ Marosvásárhelyi Adrienn: A VOTT Baján. (18. old.)

Tájékoztató közlemény. (Barátok Lapja Szerkesztősége) (19. old.)

KELEMEN Márton: Tisztelt Szerkesztőség. [válasz a Barátok Lapjának] (19-20. old.)

Bajai Honpolgár szerkesztősége: Megjegyzések a

„Jelek és jelképek” című íráshoz. (20. old.) [Válasz a Barátok Lapjának] (20. old.)

BÁLINT Attila: P. [ost] S. [criptum]. [válasz a Barátok Lapjának] (20. old.)

9. szám (szeptember)

MOUSSONG Gyula visszaemlékezései – részletek. [1. rész] (1-5. old.)

DÁNIEL József: Tízezer év. (6-7. old.)

VAJTAI István: Szeptember. (7-8. old.)

GÖRBE Ferenc: Ember és Gép versenye. (9. old.)

B. HORVÁTH István: Anyagtalan mű — Kelemen Márton emlékére. (vers) (9. old.)

BUZETZKY Győző: A hajózás mint kultúrtörténeti örökség a Dunán. A Duna-Dráva Nemzeti Park Monográfiája. 1. rész. (10-14. old.)

SOLYMOS Ede: Süket, mint ősszel a molnár. (14-15. old.)

FALUDI Gábor: Dr. Csányi István (1946–2001.) (16. old.)

BISTEY András: Gyurcsok Ferenc művészetéről. (17. old.)

BÁNÁTI Tibor: Gyurcsok Ferencről. (18. old.)

VÁGÁS István: Faludi Gábor: A Ferenc-csatorna és Türr István. (Könyvismertetés) (19. old.)

TÖRÖK András István: Könyv a Perczelekről. (Könyvismertetés) (19. old.)

SCHMIDT Antal: (fotó rövid szöveggel) [vízitúrizmus a Ferenc-tápcsatornán] (20. old.)

ESNAGY József: Távolodó arccal. Kelemen Márton emlékére. (vers) (20. old.)

10. szám (október)

Baja, 1956. október 26. (fotó rövid idézettel Gergely F.: Baja, 1956. c. könyvből) (1. old.)

Augusztus 20-án a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés által adományozott díjakat kapták. (2. old.)

MOUSSONG Gyula visszaemlékezései — részletek. [2. rész] (2-5. old.)

Az Eötvös József Főiskola ... tanévnyitó ünnepélyén huszonkét pedagógus részesült díszoklevélben.

KOVÁCS Zita: Rejtett tükörképek. (6-7. old.)

BUZETZKY Győző: A hajózás mint kultúrtörténeti örökség a Dunán. A Duna-Dráva Nemzeti Park Monográfiája. 2. rész. (10-15. old.)

SCHMIDT Antal: A Duna-táj krónikása. (15-16. old.)

BÁNÁTI Tibor (közread.): Borbély János és Varga Ilona-Zia bemutatása. (17-19. old.)

KOVÁCS Zita: Megjelent Bánáti Tibor Mesélő házak – Baja [című könyve] (Könyvismertetés) (20. old.)

11. szám (november)

ILLÉS Sándor: Fohász a Vajdaságért. (1-2. old.)

DÁNIEL József: Egy dinasztia alkonya. (2-4. old.)

KUBASSEK János: Ujpétery Elemér emlékezete. (4-5. old.)

DEUTSCH Ottó: Rotary Klub alakul Baján. (6. old.)

BORBÉLY János: Bácsország szerelmese. Száz évvel ezelőtt született Majtényi Mihály. (7. old.)

MAJTÉNYI Mihály: Délvidéki színek és hangulatok. (7-9. old.)

KOVÁCS Zita: Szent István-szobor Bajaszentistvánon. (9-10. old.)

SOLYMOSI Tamás: Megélt „másságom”. Egy nyugalmazott néptanító vallomása. (10-13. old.)
SOLYMOS Ede: Kece, milling, marázsa. Kunkovác László fotóalbuma. (Könyvismer-tetés) (13. old.)

KALOCSA Béla-TAMÁS Enikő: Az Alsó-Duna-völgy élővilága, különös tekintettel a madarakra — a Solymos Ede 75. születésnapja alkal-mából megrendezett „Élet a Dunán” című tudomán-nyos konferencián elhangzott beszámoló alap-ján. (14-17. old.)

SCHMIDT Antal: Merítések a Dunából. (17. old.)
MERK Zsuzsa: „Élet a Dunán” néprajzi állandó kiállítás a Türr István Múzeumban. (18. old.)

SCHMIDT Antal: Gemenc fotóalbum: harmadik kiadás. (Könyvismer-tetés) (19. old.)

LAKI Ferenc: Még egyszer a Homo sapiensről. (20. old.)

12. szám (december)

Színek és évek címmel nyílt tárlat ... B. Mikli Fe-renc festőművész, városunk díszpolgára születé-sének 80. évfordulója alkalmából. (1. old.)

BÁLINT László: Stevie Wonder. (2. old.)

Helyesbítés. (kék zöldségéről) (2. old.)

SIMOR József: Sopron és a selmeci főiskolások. (3-4. old.)

BORBÉLY János: A testvérvárosi kapcsolatok út-ján. (4. old.)

BÁNÁTI Tibor: Egy jubileum margójára. (5. old.)

Előfizetési felhívás. (5. old.)

DÁNIEL József: Egy merénylet anatómiája. (6. old.)

SCHMIDT Antal: Aszúbor Bajáról? (6-7. old.)

VAJTAI István: Magaslesen Szarvas Pongráccal. (Adaptáció Fekete István „A tölgy” című elbeszé-léséből). (8-9. old.)

SCHMIDT Antal: Bukóhalászat: halfogás pusztá kézzel. (10-11. old.)

BÁNÁTI Tibor: Emlékezés Simon Albertre. (11-12. old.)

SCHMIDT Antal: Innen s a mindeneken túl. Prokop Péter új könyvéről. (12-13. old.)

MERK Zsuzsa: Udvardi Erzsébet ismét eljött Ba-jára. (13-14. old.)

BÁNÁTI Tibor: Karig Sára (1914-1999) (Bajai arcképcsarnok) (14-16. old.)

BRACHINGER Tamás: A legkisebb közös több-szörös. „A halászlé ünnepe a halászlé fővárosá-ban” nevű rendezvény közösségformáló hatása. (17-20. old.)

BÁNÁTI Tibor: Útravaló. (20. old.)

Cikksorozatok mutatója:

Bajai arcképcsarnok (Bánati T.) Bende Imre 3/18; Karig Sára 12/14

Bajáról indultak (Bálint László) Láng József 4/7 „Ecce Homo” az ezredfordulón (Laki F.) 1. rész 4/20; 2. rész 5/20

A hajózás mint kultúrtörténeti örökség a Dunán (Buzetzy Gy.) 1. rész 9/10; 2. rész 10/10

Kórház a sziklák alatt (Dániel J.) 1. rész 2/10; 2. rész 3/15; 3. rész 4/14

Moussong Gyula visszaemlékezései 1. rész 9/1; 2. rész 10/2

„Régi-új gondolatok”-hoz (Tóth L.) 1. rész 5/7; 2. rész 6/16

Olvasóink figyelmébe!

1%

A BAJAI HONPOLGÁR, ame-lyet a Honpolgár Alapítvány tart fenn, számít azok figyelmére, akik kedvelik lapunkat, céljainkat tá-mogatásra méltónak ítélik. Így ol-vasóinkat arra kérjük, hogy a sze-mélyi jövedelemadó bevallási ív kitöltésénél az alapítványoknak juttatható 1% felajánlásakor írják be adószámunkat.

A BAJAI HONPOLGÁR
ALAPÍTVÁNY ADÓSZÁMA:
19047403-103

Világjáró magyarok (Bánati T.) Dr. Márton Imre 5/8

Szerzői névmutató:

B. Horváth István 9/9

Bajai Lajos 8/8

Bartha Zoltán 5/10

Bálint Attila 5/11; 8/15; 8/20

Bálint László 4/7; 12/2

Bánati Tibor 1/1; 2/7; 3/15; 5/8; 6/20; 7/7; 7/13;

8/4; 8/18; 10/17; 12/5; 12/11; 12/14; 12/20

Bernschütz Sándor 7/10

Bitsey András 9/16

Blága Borbála 2/16

Borbély János 11/7; 12/4

Brachinger Tamás 12/17

Buzetzy Győző 2/6; 3/14; 9/10; 10/10

Dani Jánosné 4/19

Dániel József 1/15; 2/10; 3/15; 4/14; 5/1; 5/13;

6/12; 6/13; 8/12; 9/6; 10/2; 12/6

Deutsch Ottó 11/6

Eigel István 1/18

Esnagy József 9/20

Éber András 7/12

Faludi Gábor 3/1; 9/16

Feketéné Bakacsi Zita 4/18

Fenyves László 2/4

Gera Mihály 4/12

Gergely Ferenc 8/15

Glaserhardt János 2/16

Görbe Ferenc 9/9

Gyulavári József 6/9

Horváth Ádám 1/7; 2/14; 5/13; 7/15

Horváth László 1/7; 2/14; 5/13; 7/15

Horváth Gyula 3/20

Illés Sándor 5/11; 7/15; 8/6; 11/1

Jász Anikó 2/17

Kalocsa Béla 11/14

Kelemen Márton 2/8; 6/7; 8/19

Kovács Zita 2/12; 2/13; 5/15; 6/18; 8/16; 10/6;

10/20; 11/9

Kőhegyi Mihály 1/17; 4/18; 5/12; 6/9; 7/11

Kubassek János 11/4

Laki Ferenc 4/20; 5/20; 11/20

Majtényi Mihály 11/7

Merk Zsuzsa 2/1; 5/17; 6/2; 11/18; 12/13

Molnár Kálmán 8/5

Moussong Gyula 9/1; 10/2

Pajor Enikő 4/1

Petrity József 1/6

Richter Ilona 4/6

Sárosy Józsefné 5/19

Schmidt Antal 1/17; 1/19; 1/20; 2/8; 2/20; 4/5;

5/16; 7/7; 7/14; 9/20; 10/15; 11/17; 11/19; 12/6;

12/10; 12/12

Simor József 12/3

Solymos Ede 1/8; 1/20; 2/3; 4/11; 6/6; 7/6; 8/2;

9/14; 11/13

Solymosi Tamás 11/10

Sümegei György 4/13

Szádeczky Attila 3/1

Szöke György István 7/16

Szűcs István 2/20

Tamás Enikő 11/14

Tóth Imre 2/5; 5/7; 5/14; 6/16

Török András István 9/19

Vajtai István 1/12; 7/1; 8/9; 9/7; 12/8

Vágás István 9/19

Vincze Péter 6/20

Uherkovics Gábor 6/15

Összeállította:

Jász Anikó

BAJAI HONPOLGÁR

Városi és Környezetvédelmi Lap
1992. évtől
ISSN 1416-4469
A/100 1/1

Városi és Környezetvédelmi Lap

Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős vezető:

Bánati Tibor

Tagjai:

Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:

Bálint Attila

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:

6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Kereskedelmi Bank Rt.

Bajai Fiókja 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.